

Kartonsan
2014/3

paylaşım

Bir Saray aristokrati; Leyla Saz. . . Saltanatın son günlerini görmüş, Haremin iç yüzüne ilişkin kitap yazmış, kadın bestekâr-şairimiz. Sarayda büyüme, her şeyin en iyisine, en güzeline sahip olmaktır. Elbette insanların iç dünyalarını bilemesek de, saray mensuplarının genellikle geniş olanaklar içinde keyifli bir yaşam sürdürdüklerini düşünürüz. Leyla Hanım için de öyle olmalı; müziğe olan yeteneğini yaşamı boyunca ön planda tutarak, hem bestekâr hem de harem bilirkişisi olarak tarihimizde kendisine özel bir yer edinmiştir.

Yazar Jack London, acıları, umutları, kayıplarıyla kaleminin ucunu bilirken, kıtanın güney tarafında Meksikalı ressam Frida Kahlo da dramını tuvallerine aktarıyordu. Frida Kahlo maddi değil ama bedensel ve ruhsal sıkıntıları nedeniyle yaşamla ölüm arasındaki salıncakta sallanıp durmaktaydı.

Sanatçıların yaklaşımları da malzemeleri de farklılık gösterir. Günümüz genç sanatçılarından heykeltıraş Özgür Özilter, meydan-alan heykelleri üzerinde çalışıyor. Ona göre meydanlar toplumsal iletişimin can damarı. Bu nedenle heykellerinin Kadıköy'deki Boğa heykeli gibi hayatın içinde yer almasını insanlarla ilişki içinde olmasını istiyor.

Meydanlar, mahalleler sokaklar. . . Kentlerde yaşayanlar için önemi giderek artıyor. İnsanlar mahallesine sokağına kaldırım kenarında biten otlarına bile sahip çıkma telaşında. Doğayı, tarihi, kültürel dokuyu yitirmek istemiyorlar. İzmir'in adı gibi sevimli Damlacık semti de bu konuda duyarlı. Duyarlı olan dertli olur ya, o hesap! Uğraşıyorlar mahalle aynı kalsın diye. İsterler tabii, haklılar. Bugün sahip olduğumuz pek çok değer de bizden öncekilerin sahip çıktıkları, onlardan kalanlar değil mi?

Kalanlar arasında kapılar var, İstanbul'un kapıları, tepesi çok şehrin, kapıları da ne çokmuş!... Eğrikapı, Edirnekapı, Cibalikapı. . . Bize atalarımızdan kalan.

Elvan Arpacık

Türk edebiyatının aykırı kalemi Leyla Erbil'in kitaplarından birinin adı aynı zamanda "Kalan." Ne kalmıştır dünden, ne kalacaktır yarına? Dünden kalanı biliriz de yarına kalacak olanı zamanın insafına terk ederiz.

Oysa bazı şeyler zamanın insafına bırakılamayacak denli değerli ve hayati önemde. Bu nedenle olmalı STK'ların sayısı gün geçtikçe artıyor. STK'lar sahipleniyor yaşamı, yaşatılması gerekenleri. . . Çözümler buluyorlar geleceğe kalsın diye. "Kent Bahçeleri" de bir STK tarafından geliştirilmiş doğa-insan işbirliği önerisi. Kent Bahçeleri, kent insanının acil gereksindiği bir çözüm alanı. Bu konuya Paris'te yıllar önce el atılmış. Saine Nehri çevreleyen betonlara komşu binaların ara boşluklarında minik bahçecikler oluşturulmuş, sebze meyve yetiştirmek için. Neredeyse her boşluk, hatta çatılar bile bahçeye dönüştürülmüş. Çünkü çocuklarının, marulun toprakta yetişen bir sebze olduğunu bilmelerini, görmelerini, koklamalarını ve toprağa saygı duymalarını istiyorlar.

"Paylaşım"larımız hayatın her alanına ilişkin. Son sözü bir ozanımız söylesin istedik ve Özdemir Asaf'ı andık. Onlar kısa ve özlü söylüyor ne de olsa.

2	Frida Kahlo: Yaşam ile Ölüm Arasında	Saray, Harem, Osmanlı Aristokrasisi İçinden Gelip Cumhuriyet'e Yetişen Bir Kadın: Leyla Saz Hanım	6
10	Altı Roma, Ortası Tünel, Üstü Merdivenli Mahalle Damlacık Ülkem	Okuyanlar İçin Çok Değerli Eserlerin Yazarı Okumayanlar İçin Bir Rıhtım Kabadayısı Bir Bıçkın: Jack London	14
18	Leyla Erbil: Geleceğe Karşı Sorumluluğumu Koyuyorum Ortaya	Kent Bahçeleri	22
28	Şairler Beyaz Atlı Prenstir...	İnsan-Mekân-Heykel İlişkisine Anlam Kazandıran Sanatçı: Özgür Özilter	32
		Kapı Kapı İstanbul	36

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Adına: Haluk İber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü & Yayın Yönetmeni: Atiye Poyrazoğlu

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Prof. Bülent Tarcan Sk. Pak İş Merkezi No:5 K:3 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00 Faks: (0212) 273 21 70 www.kartonsan.com.tr

Elma Basım: Halkalı Cd. 164 B4 Blok Sefaköy-Büyükdere Tel: (0212) 697 70 70-697 30 30 e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Paylaşım Dergisi Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından ücretsiz yayınlanır. Yazı, resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.

Baskı Tarihi: Kasım 2014

Frida Kahlo

Yaşam ile Ölüm Arasında

Yazı: Reyhan Yıldırım

Frida Kahlo'nun, her birinin ederi bir milyon doların üstünde olan "Diego ve Ben", "Doğumum" ve benzeri çok ünlü tablolarına sahip koleksiyonerin, "ana akım popüler müzik sektörünün en özgün sanatçısı" gibi ironik bir ifadeyle anılan Madonna olduğunu biliyor muydunuz?

Madonna'nın "Frida'nın resimlerine tapıyorum, çünkü onun tablolarından acı ve hüznünün kokusunu alıyorum" şeklindeki sözleri kayda geçti. Dünya çapında üne sahip bu iki kadını bir araya getiren neydi? Elbette isyandı. Biri tecavüze uğrayan, diğeri en neşeli kahkahasının orta yerinde bir Roma sütunu gibi çok yerinden parçalara ayrılan iki kadının, bedenlerine ve hayatlarına kendi istemleri dışında yönelen şiddetle açılan yaralarına karşı isyanlarıydı; hayatlarının sekteye uğramasına karşı! Ve o isyan yüküyle, iç dünyalarının karanlık dehlizlerine milyonları sürükleyen bu gözü pek ikilinin belki de en karanlık ortaklıkları, onlara direnç gösteren hayatın üzerine üzerine atılmalarıydı. Dünyaya meydan okudular, cüretkârdılar, konum ve şöhretlerine rağmen alçak gönüllü kalmayı başardılar... Kendilerine inandı, bu kadınlar. Kendileri kaldılar.

İkiyüzlü ahlakın oyununa asla gelmediler. Hem yaşamlarında hem sanatlarında disiplinli ve tutkuluydular! İki kadın da fiziksel özellikleri bakımından kendilerini baştan var etmişlerdi. İçine sığıştıkları görece kusurlu bedenler, çocuklarının sınırlarını zorlayacak duygusal ve fiziksel acılar, onları durduramadığı gibi, kendilerini temsili bir "arzunun nesnesi"ne evirmelerini de engelleyemedi. Kendilerine yönelen her çeşit algıyı lehlerine yönetmek de ellerindeydi. Bugünse Kahlo, zirvedeki Madonna'nın evinde, ona yalnız olmadığını anımsatıyor ve deli olmadığını! Böylesi ilginç bir ilişkiselliğe değinmeden girilir miydi söze?

Büyük ressam Frida Kahlo'nun tam ismi, Magdalena Carmen Frida Kahlo y Calderón'du. 1907 yılında, Meksika, Coyoacan'da doğmuştu. Gerçi Frida, soranlara, Meksika Devrimi'nin gerçekleştiği 7 Temmuz 1910 tarihinde doğduğunu söylüyordu. Meksika'yı yöneten Porfirio Díaz'ın diktatörlüğünü devirmek amacıyla gerçekleştirilen bu devrim, 20. yüzyılın ilk büyük devrimi olarak anılır. Yaşamı boyunca

hissedeceği tüm asi duygularında, Güney Meksika'yı ayaklandıran Emiliano Zapata'nın da payı vardır. Devrimin çocuğu derler Frida'ya. Yaşamına ve sanatına hâkim devrim ruhu, ona biraz da Meksika'nın mirasıdır. Oysa annesi Kızılderilidir, Kahlo'nun. Babası ise bir Macar Yahudisi'dir. Almanya'dan göç eden aile büyükleri, baba Kahlo'yu faşizme karşı aktif mücadele veren bir aydın olarak yetiştirmiştir. Hem kültür dünyası hem de genleriyle desteklenir Frida. Yalnız asi değildir, aynı zamanda küfürbaz, kötü esprilerin erbabı, biraz müptela, lakin büyük, mücadelecı bir sanatçı, geleneklere önem veren bir bilinç, aynı zamanda da eşsiz bir dehadır.

Kahlo, yaşamının büyük bir bölümünü aile evinde geçirir. Aztek kültürüne özgü niteliklere sahip ev, çivit mavisı duvarlarından dolayı "Mavi Ev" olarak anılmaktadır. Günümüzde müze olarak kullanılan evde, Kahlo'nun dünyasını yansıtan özel eşyaları sergileniyor.

Frida doğduğunda ona sütanne tutulmuş. Yine Kızılderili olan bu sütanneyle süreğen ilişkisi, çok sonraları yaptığı bir tabloda, köklerine dönük simgesel sunumuyla yer alıyor. Süt dolu kılcallardan "yetişkin bebek"

Frida'yı besleyen cansuyu, aslında onun yaşamına anlam katan, kişiliğini açılmayan bir metafor. Sütannenin geleneksel Meksika maskesinin gerisindeki örtülü yüzü, Frida'nın geleneğe biçtiği değeri, onu koruyan, ondan beslenen sanatçı kimliğini doğruluyor. Sütanne, modernizme karşı, kökleriyle kurduğu ilişkiyi temsil ediyor. Resmin adı, "Süt Annem ve Ben" (1937). Aslında bir otoportre.

Kahlo henüz beş altı yaşlarındayken çocuk felci geçiriyor. Bir bacağı diğere göre daha ince. Arkadaşları ona "Tahta Bacak Frida" diye sesleniyorlar. Üzülüğünü kimseye hissettirmiyor. Ama işte, onu sanatçı yapan, oradan buradan biriken bu ve benzeri duygular. Daima çok başarılı bir öğrenci. Son derece de zeki. Kızlardan ziyade erkek arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi seven Frida'nın enerjisi yüksek ve kız, hep neşeli...

Frida Mexico City'de Ulusal Hazırlık Okulun'da tıp eğitimi almaya karar veriyor. Kısa hayatı boyunca dayanmak zorunda kaldığı pek çok problem yaşamış bile. Başına daha kötü şeyler de geleceğini henüz bilmiyor. Tıp okumak düşüncesi ona akıllıca görünmüş olmalı. Kaynaklarda yalnızca erkeklerin kabul edildiği o okula girmekte hiç zorluk çekmediği yazılı. Oysa Frida bir ilk: Okula kabul edilen ilk kız! Okul yıllarında kendini sadece alanında değil, sanat, edebiyat, felsefe gibi başka alanlarda da yetiştiriyor. Anarşist bir edebiyat grubuna katılıyor. Âşık oluyor. Alejandro Gomez Arias! Üç yıl boyunca sevgili kalıyorlar, ta ki... Frida'nın tüm hayatını değiştiren büyük trafik kazasına mutlaka değinmeliyiz. Şöyle: Frida ve Alejandro otobüse biniyorlar. Fakat Frida şemsiyesini unuttuğunu anımsıyor. Şemsiyeyi almak için geri dönüyorlar. Ne yazık ki bindikleri ikinci otobüs, Xochimilo hattının tramvayı ile çarpışıyor. Pek çok ölen oluyor. Kazanın olduğu kavşağa ulaştığında Frida'nın ölümüne kesin gözüyle bakıyor, ilk yardım ekibi. Alelacele Kızıl Haç Hastanesi'ne götürülüyor yaralılar. Hastanede, omurgasında üç kırık olduğu, köprücük kemiği ve kaburgalarında da kırıklar bulunduğu ortaya çıkıyor. Hepsisi bu da değil. Sağ bacağı tam on bir yerinden kırılmış, omzu çıkmış, leğen kemiği parçalanmış, çelik bir çubuk karnının sol tarafından girip rahminden çıkmış. Deyim yerindeyse onu kurtaran, doktorlarının azmi oluyor. Kemiklerini tek tek birleştiriyorlar.

Ardından alçılar, korseler, bitmeyen tükenmeyen acı ve ağrılar... Frida aylarca çakılıp kalıyor yatağına. Tam otuz iki ameliyat geçiriyor. Çocuk felcinden dolayı zaten sorunlu olan bacağının kangren nedeniyle kesilmesi ihtimali bile gündeme geliyor. Sağlık harcamaları çok fazla tuttuğu için babası evlerindeki değerli eşyaların tümünü satmak zorunda kalıyor. Pi-yano ve kitaplar dışında bir şey kalmayana kadar süren bu durum, babanın psikolojisini de bozuyor iyice. Baba Kahlo sıkça sara krizleri geçirmeye başlıyor. İşte durum bu. Sonra neler oldu dersiniz...

Frida çok uzun bir süre sırt üstü yatmak zorunda kaldı. Büyük acılar içindeydi. Babası kızına kendi elleriyle bir karyola yaptı. Annesi ise karyolanın tavanına bir ayna astı. Bu yatak ve o ayna, Frida'yı hayata bağladılar. Boy-nu kırık bir çiçek gibi halsizce yatağına serilmişken Frida, aynada kendini ilk kez görmek çok yaralayıcıydı, kuşkusuz. İyi tarafı şu: Bu travmatik ilk etkinin ardından Frida tutkuyla resim yapmaya başladı. Yaptığı resimlerin hepsinde aynadan bakmakta olan Frida vardı.

Otoportreler... İlk portreyi (Kadife Elbiseli Otoportre) hâlâ sevgilisi olan Alejandro'ya armağan etti. Genç adam çoğunlukla yanındaydı. Kazadan yara almadan kurtulacak kadar şanslıydı, o. Fakat zaman geçtikçe ilişkileri

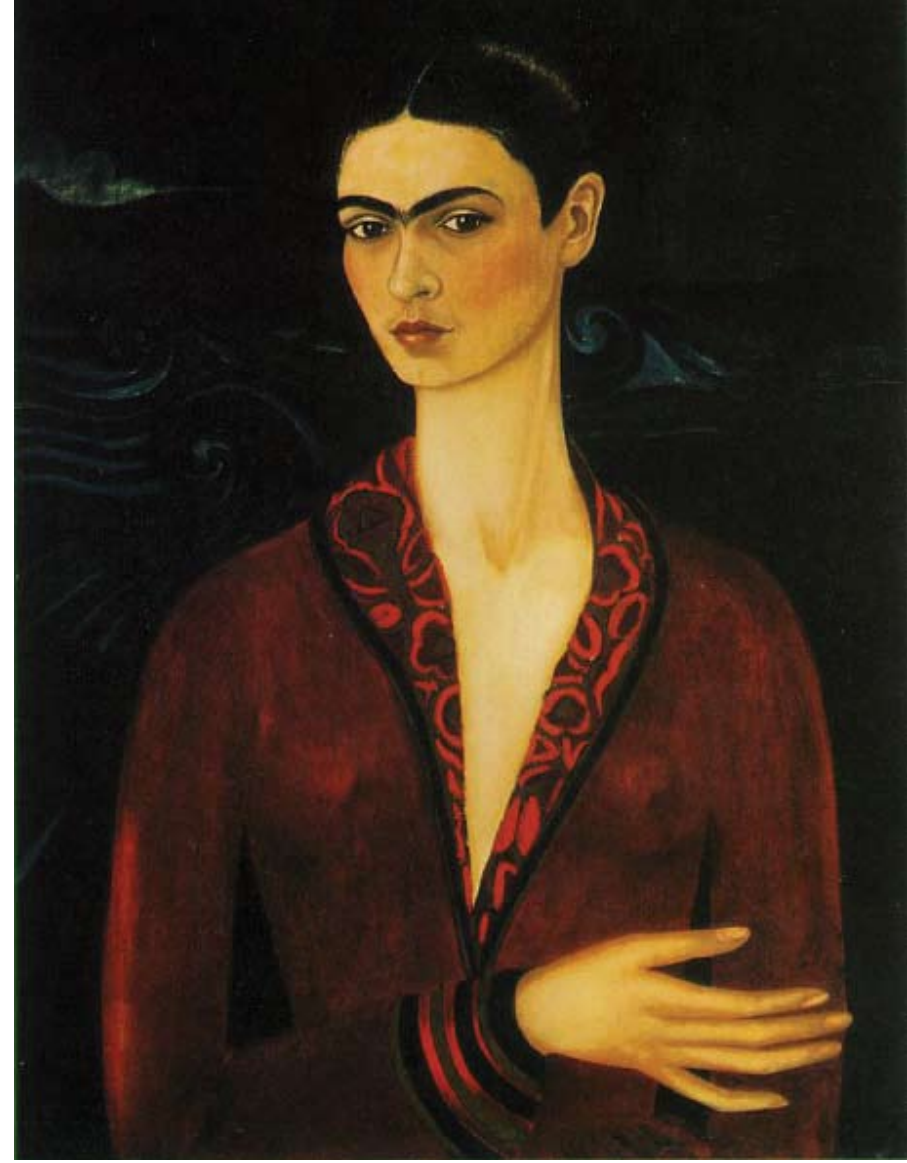

zayıfladı ve Alejandro Avrupa'ya gideceğini söyleyerek Frida'dan ayrıldı. Hiç durmadı, Frida; resim ona iyi geliyordu. Yüreğindeki, bedenindeki bitimsiz acıları sağaltıyordu, bu çabası. Acıların geçmesine değil, ama Frida'nın onlara katlanmasına yardımcı oluyordu resim. Ancak 1927 yılı sonunda yürüyebildi. Kendine sunulan ikinci şansın gayet bilincindeydi. İçindeki yaşama sevinci ve hissettiği coşku hayata tüm varlığıyla sarılmasına yol açıyordu, Frida'nın. Dönemin sanatçıları, politikacılar ilgisini çekiyordu. Yepyeni bir çevreye girdi, yeni ufuklara doğru kanatlandı adeta.

Frida, Küba Komünist Partisi kurucularından olan, gönüllü çalışmaları geniş bir hayran kitlesi yaratan Kübalı gençlik önderi Julio Antonio Mella ile tanıştı. Birlikte tartışmalara katıldılar, dönemin Meksika'sının gereksindiği politik faaliyetlerin içinde aktif roller aldılar.

Çalışmalarını tutkuyla takip ettiği ünlü ressam Diego Rivera'yı okul yıllarından beri tanıyordu. Diego! Kadınlara düşkünlüğü ile tanınan Michelangelo. Meksika'nın Michelangelo'su elbette. Frida'nın okuluna duvar resmi yapmaya geldi. Frida saatlerce seyretti onu. Ardından arkadaşlarına şöyle dedi: "Benim Rivera'dan bir çocuğum olacak."

Rivera'yla tanışmayı, resimlerini göstermeyi, görüşlerini almayı her şeyden çok istiyordu. Nihayet tanışabildiklerinde birbirlerine âşık oldular. Çok geçmeden Frida ve Diego Rivera evlendiler. Gerçi Frida'nın ailesi durumdan hiç hoşnut değildi. Diego bir komünistti. Sıra dışı bir biçimde şişman bir adamdı. Çok uzun boyluydu. Dudakları şehvetli, gözleri patlaklı. Frida

onun yanında durduğunda oldukça savunmasız bir görünüm sergiliyordu (güvercin ve fil). Ne var ki Frida'yı engellemedi bu düşünceler. Küçük bir çabadan sonra vazgeçen baba, düğüne aileden katılan tek kişi oldu. Frida kısa sürede hamile kaldı. İki sanatçı kişiliğin egoları elbette ki çarpışacaktı. Büyük bir fırtına koptu. Frida bu durum nedeniyle bebeğini aldırdı.

Diego ve Kahlo, 1930 yılında Amerika'ya gittiler. Diego'ya duvar resimleri sipariş edilmişti. Uzun sürecek bir çalışmaydı bu, epey kalacaklardı orada. Planladıklarından önce döndüler.

Frida iki kez daha hamile kaldıysa da bebekleri düştü. Zaten Diego çapkındı. Ondan nasıl baba olurdu? Frida'yı seviyordu sevmesine de aldatmadan da duramıyordu. Sonunda ayrıldılar.

Ayrıldıklarında 1939 yılındaydılar. Gerçi bir sene geçmeden yeniden evlendiler. Frida'nın aile evine taşındılar. Kobalt mavisi, krom sarısı, zehir yeşili, tatlı pembe, kiremit kırmızısı... Kahlo'nun dünyasında her köşeden renkler fışkırıyordu.

Frida'nın resimleri Diego'nunkiler kadar popüler değildi. Halbuki bazı önemli eleştirmenlerden çok da iyi değerlendirmeler almıştı.

Gerçeküstücülüğün manifestosunu yayımlamış ve akımın babası sayılan Andre Breton, Fransız hükümetinin teşviki ile Meksika'ya gelmişti. Seyahat Breton'a Troçki ile tanışma fırsatı sundu. Beraberce "Devrimci, Özgür Bir Sanat İçin" (Pour un art révolutionnaire indépendant) başlıklı manifestoyu yazdılar. Manifesto Breton ve Diego Rivera'nın isimleriyle yayımlandı. O dönemlerde pek de olanaklı görünmemekle birlikte sanatta tam özgürlük

çağrısı yapıldı. Breton, Frida ile de tanışmıştı. Onun "A ribbon around a bomb" adlı çalışmasına vurulduğunu bildirdi. Böylece Kahlo, kısa bir süre sonra, Andre Breton'un da desteğiyle New York'ta bir sergi açtı. Resimleri hızla satıldı. Bu sergiyle tanınırlığı epey arttı. Sergi, ertesi yıl, bu sefer Paris'te açıldı. Picasso ve Kandinsky bile geldiler sergiye. "Çerçeve" adlı tablosu da Louvre Müzesi'nin koleksiyonuna katıldı.

Diego'nun durumu ortadaydı. Frida seçim hakkını özgürlükten yana kullandı. Diego'dan başka erkeklerle ilişkiler yaşadı. Örneğin, Rus devriminin önde gelen isimlerinden Lev Troçki ile. İlişki açığa çıktığında Frida bu birlikteliğe derhal son verdi.

Kahlo pek sağlıklı değildi. Buna rağmen resim yapmayı hiç bırakmadı. "La Esmeralda" adlı bir sanat okulunda öğretim görevlisi oldu. Derslere düzenli olarak devam etti. Fakat 1950'de hastaneye kaldırılması gerekti ve dokuz ay boyunca yattı. Sağ bacağı kesilmişti. Onu ölüme götüren ise akciğer ambolisi oldu (1954). Son eserinin adı "Yaşasın Hayat"tı. Her şeye rağmen hayat! "...Bedenim beni bırakacak. Oysa ben hep o bedenim kurbanı olmuşumdur; biraz asi de olsa bir kurban işte. Biliyorum aslında birbirimizi yok edeceğiz, böylece mücadele sonunda ortaya hiçbir galip çıkmayacak. Düşüncenin sırf hasar görmemiş olmasından ötürü, tenden oluşan öteki maddeden kopabileceğini düşünmek ne hoş bir yanılsama... ..Ah, Dona Magdalena Carmen Frida Kahlo de Rivera, topal Majesteleri, kırk yedi yılın geçtiği bu kavurucu Meksika sıcağında, iliğine kadar yıpranmış, sancı her zamankinden bin İhtiyar Mictantecuhtli, Tanrım kurtar beni!"

Frida Kahlo'nun resimlerinde rahatsız edici bir

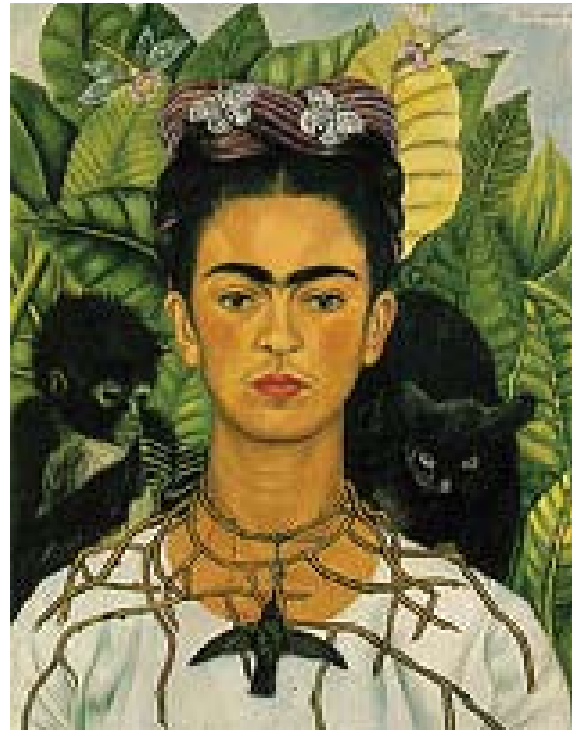
yön vardı. Organlar, yıkım, kayıp, kan, acı... Yaşam ve ölüm! Sanki kendi "aradalık" halini tablolarına verdi. En ağır zamanında bile "Hasta değilim" diyordu. Oysa paramparçaydı.

Hem kadın hem Meksikalı hem de sanatçı olarak ötekiydi. Kahlo, bu durumla hep savaştı ve kendi dahil "öteki"lere karşı duyarlılığını hiç yitirmedi. Diego, pek çok skandal yarattı, Frida'yı kadının küçük kız kardeşiyle bile aldattı. Frida yaşananları, iç dünyasını ve ülkesini resimle sembollere giydirirken aslında kendini üzüntülerden özgürleştirmeyi amaçlıyordu. O, kendi tarihini resimliyordu.

Sonuç: Elli beşi otoportre olan iki yüze yakın tablo...

Çılgınca partiler, tekila, şarkılar, kahkahalar, keyfi bir yönelim olarak kadınlar... Tuhaf giysiler, kafasına taktığı kocaman güller... Kalın, bitişik, siyah kaşlar, belli belirsiz bıyıklar... O küçük, rengârenk bir kadını!

Yaşarken ün kazanan nadir ressamdandır, Frida Kahlo. Resimlerinin çoğu satılmıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, 1954'te, henüz kırklı yaşlarının başındayken "Yeterince yattım" diyerek ölmeyi seçti. Günlüğüne yazdığı son cümle şuydu: "Çıkış yolunun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım."

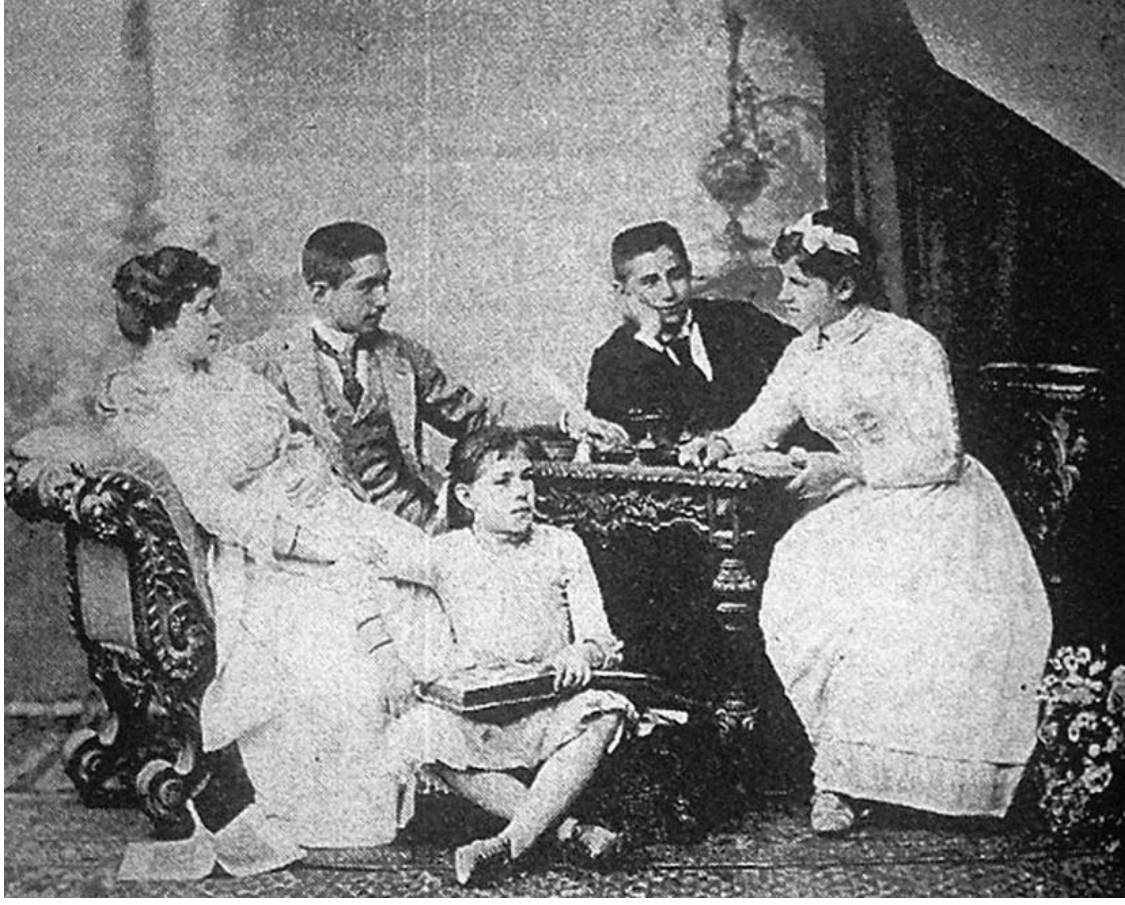

Saray, Harem, Osmanlı Aristokrasisi İçinden Geçip
Cumhuriyet'e Yetişen Bir Kadın

Leyla Saz Hanım

Yazı: Özgül Özdemir

Leyla Saz Hanım, bazı kaynaklar 1845 dese de, mezar taşına ve ciddi pek çok kaynağa göre 1850'de İstanbul'da doğmuş, 1936'da yine İstanbul'da ölmüştür.

Henüz dört yaşında iken Abdülmecid'in kızı Münire Sultan'ın nedimesi olarak saraya adım atmıştır. II. Mahmut ve Abdülmecid dönemlerinde sarayın doktorluğu, sonrasında "Harem-i Hümayun Hususi Tabibliği" ve son olarak padişahın "Has Nedim"liğini yapmış babası Hekim İsmail Paşa (1812 – 1871) sayesinde çocukluğundan itibaren saray ve harem çevresine, Osmanlı yüksek aristokrasisine yakın olmuştur.

Sultanlar ile birlikte eğitim, Nikogos Ağa ve Medeni Aziz Efendi gibi devrin önemli isimlerinden dersler almıştır. Tanzimat sonrası Batı etkisindeki aristokratik yaşamın, kendi ifadesi ile özellikle Abdülmecid dönemine tekabül eden kısmı, entelektüel şekillenmesinde önemli etkide bulunmuştur.

Babasının beş yıl süren Girit valiliği Leyla Saz Hanım'ın ufkunu genişleten önemli bir deneyim olmuştur. Burada Fransızca ve Yunanca öğrenmiş, Batı müziği enstrümanları piyano ve armonyum çalma özelinde müzik, Divan Şiiri özelinde edebiyat başta olmak üzere sanata ilgisini derinleştirmiştir. Şiir yazmaya da burada başlamıştır. Girit'in ikinci büyük şehri Hanya'da yaşadıkları yıllarda Fransızca ve Yunanca ders aldığı Kırya Konsaksaki, Atina Üniversitesi'nin önde gelen profesörlerindedir. Konsaksaki'den Batı kültürünü de öğrenmiştir.

Henüz 19 yaşında iken edebiyata yakınlığı ile bilinen Sırrı Efendi ile evlen-

miş ve İstanbul'a dönmüştür. Sonradan "paşa" unvanını alan Sırrı Efendi; Fransızca, Arapça, Farsça ve Rumca gibi diller bilen; çoğunluğu din, tasavvuf ve felsefe alanlarında 16 kitap yazmış bir entelektüeldir. Aynı zamanda şair ve hattattır. 25 yıllık evlilik yaşamında eşi Sırrı Paşa'nın görevi gereği bulunduğu yerler dışında ve evliliği sonrasında (eşi Sırrı Paşa'nın ölümü ile sona ermiştir), 1895'ten itibaren yaşamını İstanbul'da sürdürmüştür.

Özellikle 1920'ler sonrasında ünlenecek olan "Yaslı gittim şen geldim" marşı başta olmak üzere çok sayıda besteye sahiptir. Döneminde sayıları çok daha az olan önemli kadın bestekârlardan biri olan Leyla Saz Hanım 1928'de "Solmuş Çiçekler" adı isimli şiir kitabını yayınlamıştır.

Bostancı'daki köşkünün yandığı günden sonra ne kadar yazıları ve notaları varsa hepsi birden yok olunca bunları daha önce yayınlamamış olmasına büyük pişmanlık duymuş, o günden beri köşede bucakta kalmış defterlerde ne bulabildiyse toplamaya, hatırında kalanları yeniden yazmaya başlamıştır.

Leyla Saz Hanım'ın Şiirlerinden Örnekler
Hüzzam makamında bestelediği şarkı türünde bir eseri:

Ey sabâh-ı hüsn ü ânın âfitab-ı enveri
Ey bahâr-ı neşvenin şen bülbülü nâzûk-teri
Yokken aslâ gönlümün kalb-i latîfnde yeri
Ben bu hâlimle ne sevdim sen gibi bir dilberi
Of ne cür'et hangi ümmîd-i saâdetdir sebeb
Vechini güftârını özler hayâtım rûz u şeb
Hâk-i pâyin olmağa lâyük değilken cism ü cân
Böyle hâlimle seni bilmem nasıl sevdim aceb

Şedaraban makamında bestelediği şarkı türünde bir diğer dörtlüğü:

Hep sana hasr eylemişdim ömrümü âmâlimi
Hâksâr etdim yolunda kalbimi ikbâlimi
Şöyle lâkaydâne geçdin sormadın ahvâlimi
Sen harâb etdin elinle hâl ü istikbâlimi

Leyla Hanım tarih meraklıları için de önemli bir aktarıcıdır. Elbette her birimiz hayatlarımızı kendi tanıklığımız ile yaşar ve içimizde bir yerde taşırız; ancak kimimiz olanakları ölçüsünde gördüklerini ve yaşadıklarını kâğıda dökmeyi yeğler, bazılarımız içinse tüm yaşanmışlıklar, ketumluklarıyla birlikte mezara gömülmeye mahkûm gibidir.

Leyla Saz Hanım, anılarının değerinin farkındadır, ne Osmanlı vakanüvislerinin ne de seyyahların harem hakkında ulaşamadıkları kilitli kapılar ardındaki dünyayı, döneminin şahidi olan bir kadın gözüyle kâğıda dökmeyi seçmesiyle de ayrıcalıklı bir yerdedir.

Saray, Harem ve Osmanlı aristokrasisi içinde geçen yaşamından kesitleri, gözlemlerini kaleme aldığı anılarının basım-yayım serüveni oldukça karmaşıktır. Leyla Hanım'ın, uzun yıllara yayarak kaleme aldığı el yazma anıları, Bostancı'daki evinde çıkan yangında, yukarıda bahsettiğimiz şiir ve bestelerinin yanı sıra gözlemlerini aktardığı pek çok el yazması da yanmıştır. Bugün mevcut Türkçe ve diğer dillerdeki anılar, Leyla Hanım'ın

1920'lerde, 70'inden sonra, hatırladığı kadarı ile tekrar kaleme aldığı anı- larıdır.

Leyla Hanım'ın saray aristokrasisi ile iç içe yaşamı, analitik düşünme ve entelektüel kapasitesi ve de gözlem yetisi, kendisi hakkında yazılmış bir- çok metinde de önemle vurgulanmış ve övgüye konu edilmiştir. Bu yönü ile de Leyla Hanım'ın anıları önemli bir tarihi belge niteliğindedir.

Leyla Hanım'ın anılarının ilk bölümü 20 Ocak 1921'den itibaren Vakit Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. İkinci kısmı ise 25 Nisan 1921'den itibaren İleri Gazetesi'nde tefrika edilmeye başlanmıştır. İstanbul'un işgal altında olduğu döneme denk gelmesi nedeni ile anılar o dönemde pek yankı bulmamıştır.

Leyla Hanım'ın anıları daha sonra oğlu Yusuf Razi tarafından Fransızcaya çevrilmiş ve 1922'de Paris'te "Le Harem Imperial" adıyla basılmış, eser gör- düğü ilgi üzerine kısa sürede Almanca ve Çekçe'ye de çevrilmiştir.

Osmanlı kadın hayatı konusunda, gözleme dayanan tek kaynak niteliğin- deki anıları Leyla Saz Hanım'a uluslararası ün kazandırmıştır.

Osmanlı Sarayı'nın "harem"i üzerindeki esrar perdesini kaldıran Leyla Hanım'ın kitabı; şehzadelerden, sultan hanımları ve kızlarından, cariye- lerden, haremağalarından, köle tüccarlarından isimler vererek, gündelik yaşamın ayrıntılarından, özel eğlencelere kadar birçok ayrıntı içerir ve bu konuda çalışan yerli ve yabancı araştırmacıların en önemli referansları arasında yer alır.

Anıların, Sadi Borak tarafından günün Türkçesine çevrilen "Harem ve Saray Âdât-ı Kadimesi" başlıklı bölümü "Haremın İcyüzü" adı ile ilk kez 1974'te basılmıştır.

Leyla Hanım'ın anıları daha sonraki yıllarda Dün Bugün Yarın (DBY) Ya- yinevi tarafından "Haremde Yaşam / Saray ve Harem Hatıraları" adı ile Cumhuriyet Kitap tarafından ise "Anılar / 19. Yüzyılda Saray Haremi" adı ile basılmıştır.

Leyla Hanım'ın anılarının saray aristokrasisi ile ilgili bölümü Çırağan Sarayı'nda şahit olduklarını kapsamaktadır. Sarayın özellikle harem bö- lümü ile ilgili ayrıntılarda, Leyla Hanım'ın görece empatik bir yaklaşım ile yaşanan dramları da aktardığı görülür. Haremdeki kadın kölelerden Çerkezlerin siyah Afrikalılar üzerindeki hegemonyası, köleler arasındaki hiyerarşi ve entrikalar, haremde görevli erkeklerin hadım edilme trajedile- ri; haremde yemek ritüellerinden dekora, hareme doktor çağrılmasından harem içinde alışverişe, Ramazan ayındaki düzenden bayram kutlamaları- na kadar pek çok ayrıntı Leyla Hanım'ın anılarında yer alır.

Anıların ikinci bölümünde ise daha çok Osmanlı'da kadının yaşamına dair ayrıntılar yer alır. Bu bölümde saray çevresi yanı sıra, Leyla Hanım'ın bir dönem yaşadığı Girit ve Prizren'deki ayrıntılar ve gözlemleri vardır. 1800'lerde kadının kamusal alandaki yerine, giyim ve moda, gelenek ve göreneklere, gelin kaynana ilişkilerine değin kadının kamusal var oluşuna dair ayrıntılar yer alır. Leyla Hanım'ın anıları bu içeriği ile alandaki kaynak sıkıntısı dikkate alındığında daha bir önem kazanır.

Leyla Hanım, 6 Aralık 1936'da damadı Mehmet Ali Ayni'nin İstanbul Kızıltoprak'taki evinde hayata gözlerini yummuş, Edirnekapı Mezarlığı'na gömülmüştür.

Solmuş Çiçekler

Leyla hanım

P E V A Y A Y I N L A R I

KAYNAKÇA

Leyla Saz Hanım'ın Kitapları:

Anılar – 19. Yüzyılda Saray Haremi, çev. Şen Sahir SILAN, Cumhuriyet Yayınları, 2010.

Haremın İcyüzü, düz. Sadi BORAK, Milliyet Yayınları, 1974.

Haremde Yaşam – Saray ve Harem Hatıraları, haz. Sedat DEMİR, DBY Yayınları, 2010.

The Imperial Harem of the Sultans, çev. London THOMAS, Hil Yayın, 2001.

Solmuş Çiçekler, der. Nezih N. NEYZİ, Peva Yayınları, 1996.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

Thema Larousse, Milliyet Yayıncılık, 1993, C.6

Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Cilt 2, YKY Yayınları, İstanbul, 1999

<http://yazarmezar.com/mezar-sayfa-21.html>

<http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/leyla-saz>

<http://aylinsengun.blogspot.co.uk/2010/09/modernlesme-surecinde-oncu-bir-figur.html>

Altı Roma, Ortası Tünel, Üstü Merdivenli Mahalle...

Damlacık, ülkem...

Yazı: Ayşe Kilimci

Cilveli ve gavur İzmir'in eski ve düne kadar iyi ki unutulmuş bir semti, Damlacık. Bayramyeri'nden aşağı vur, denizi de bulursun, Damlacık'ı da, papazı da. En çok da çocukluğunu bulursun.

Manzaralı, merdivenli, masmavi, malihulyalarda ve son devirler yazık ki mafiş makamında Damlacık...

M'ler manzumesi. Mis gibi mahalle... Doğduğum mahalle, ülkem...

Pencere önü çiçekleri, evden eve gerilmiş iplerdeki çamaşırları, kireç boyalı duvarlarıyla gerdanına takılı biber patlıcan kurusu gerdanlığıyla süslü püslü minnak evleriyle güzel... Yağmur sularıyla yokuş aşağı sürüklenen çakılı, kumu, duvar yahut pencere delip çıkarılmış soba dirsekleri, kurum sokağa akmasın diye takılmış teneke kutular manzaraya renk katar. Komşunu görürsün, camdan yahut körfezi, ya da Piçhane'yi, Memleket Hastanesi'ni, koca çınarı.

Bu eğimli, çok merdivenli, manzaralı, leb-i derya semtin içinden Roma geçer, ortasına tünel oyuyorlar şimdi, üstü merdivenler, mumlarını takınmış kendi halindeki eren, Tezveren Dede'siyle, minnak evlerdir, üstünden İmbatin ve kuşların seyr-ü sefer eylediği.

Bir zamanlar Yahudi mezarlığı olan semtte, evlerin duvarlarını mezar taşlarıyla ördükleri görülür, dikkat edilirse. Konak Tüneli kazılırken 200 iskelet ve mezar taşı, cemaate verilmiş, Altındağ'a defnedilmiş rahmetliler.

Ya aşağıdan, Etnografya Müzesi'nin oradan vurur çıkarsınız Damlacık yokuşlarına, bitmez tükenmez basamaklarından yahut yukardan, Bayramyeri'nden aşağı koyverirsiniz kendinizi.

Semtin ilk sakinleri 1600'lerde Orta Asya'dan göçüp gelmiş. Oğuz Türkleri Orta Asya'dan yola düşüp, Kırım üstünden Romanya'ya varınca, kuraklıktan kaçan bu kullarından çiftçilere Edirne'de yer gösteriyor dönemin padişahı, hayvancılık yapanlara Bursa'da, içi tüylü patik dikenleri Alaşehir'de, balıkçı ve çiftçilere de İzmir'de...

Bayramyeri 1920'li yıllarda sahiden bayram yeri olarak kurulmuş, 60'lı yıllarda giderdik, tahta kayıklarda, yahut kare şekilli büyük salıncaklarda cabasıyla sallanırdık. Git git silindi, şehrin yüzünden, oralar pazaryeri oldu, çocuklara her gün bayram olunca, bayramlar başka biçimlere bürününce, Bayramyeri de yok oldu. Oralar da Roma yolu, aslında. Ve 15. asırdan sonra da Müslüman kabristanı. Varyant, ki asıl adı Birleşmiş Milletler yoludur, Memleket Hastanesi'yle yukarısını birleştirir. Arada Köşk var, Halil Rifat Paşa'ya sapan köşede, gazino ve park olarak, ama, bana sorarsanız, Damlacık'ın küçümen evleridir asıl köşk. Köşküme var deryaya karşıdır, Damlacık...

Öğretmenevinin yanından aşağı vurunca da Damlacık... Bu öğretmenevi de Şerife Eczacıbaşı Kız Ortaokulum.

İzmir'in en eski mescitlerinden Kılçı Mescidi de Damlacıklı. Asıl adını bilmez kimse, Damlacık Camii deyip, geçerler. 18. asır başında yapılmış ve o dönem şehrin namılı ailelerinden Kılıczadeler onarmış. Camiinin altında Asklepion Tapınağı'nın olduğu sanılıyor. 1933 kazılarında camii altındaki mezarlıkta 270x 2 m. boyutlarındaki, mahzen olduğu düşünülen bodrum bu-

lunmuş. Camii yanındaki duvarda kör bir çeşme hâlâ durur.

Odunkapı Camii de burada. 1754 yılında yapılmış, içine, daha önce mahallede olup, sonradan korumak için camii içine alınan 1728 yılına tarihli Mühürdar Ahmet Ağa Çeşmesi var.

İsmet İnönü Anı Evi de Damlacık'ta. Kestelli'ye çıkan sokaklardaki evler tenzil-i rütbe etmiş, kör sağır duvar ve pencereleriyle döküntü işyerleri olmuş, kader...

Eski Tapu Kadastro müdürlüğü, sonra askerlik şubesi Yemişçizade Konağı, Konak Belediyesi'ne geçmiş. Şimdinin Etnografya Müzesi, ki kapı bir komşuyduk, eski piçhanedir. Sonra uzun zaman Sağlık Müdürlüğü olarak kullanıldı, neyse ki şimdi asıl kimliğine kavuştu. Arkasındaki minik haziresiyle Natırzade (Naturzade) Camiiyle noka koyulabilir, Damlacık'a. (Kütüğümüz Natırzade idi, şimdi olmuş Konak Tan Mahallesi, yoksa o güzelim mahalle adı da mı üfürükten tayyare bir adla değişti?)

Kemeraltı sırtlarından, İzmir'in son Arnavutkalıdırımlı sokağından başlayıp, öğretemenevine ulaşıyor, Damlacık. Kemeraltını Varyant'la Bayramyeri'ne ulaştıran dik ve daracık Odunkapı, Sümer, Bozkurt, Namık Kemal Fatih mahalleleriyle.

Semtin ilk sakinleri 1600'lerde Orta Asya'dan göçüp gelmiş. Oğuz Türkleri Orta Asya'dan yola düşüp, Kırım üstünden Romanya'ya varınca, kuraklıktan kaçan bu kullarından çiftçilere Edirne'de yer gösteriyor dönemin padişahı, hayvancılık yapanlara Bursa'da, içi tüylü patik dikenleri Alaşehir'de, balıkçı ve çiftçilere de İzmir'de... Bir vakit sonra hal-hatırlarını sorunca da, "yeni yurda yerleşip, işlerini tuttular" deniyor. Padişah fermanıyla da Fatih Mahallesi adını alıyorlar. Hastane yakınındaki tütün fabrikasına giden işçiler, o yokuştan ter dökerek çıktığından semte Damlacık dendiği söylenir. Paydos düdüğü çalınca, işçilerden dağılan buram buram tütün kokusu, onlardan önce ulaşırdı mahalleye. Bekçilerin, sokak fenerlerini elindeki uzun demirin ucundaki ateşle yakan fenercilerin parasını, semt insanları kendi arasında toplar, ödermiş. Kahveler, bakkallar, fırın şimdi yer ile yeksan. Kedisi ve gariplerinin çokluğuyla bilinir, Damlacık. AP kurucusu Ragıp Gümüşpala da buralı, ağırları delen adam, efsane futbolcu Metin Oktay da... Oktay, Damlacık Gençlik ve Spor Kulübünden

yetişti. Ümran Baradan bağışı Oyuncak Müzesi de burada.

Şimdi, Konak-Yeşildere Tüneli gerekçe gösterilerek Damlacık kamulaştırılmak isteniyor. Evler yıkılma tehdidi altındaymış, sözümona. Yıkılacağına el değiştirmiş.

Konak Belediye Başkanı Sema Pekdaş öne düşerek, bir forum düzenlendi, sonra, "bir semtin ve tarihinin kurtarılması için zaman geçmiş sayılmaz" düsturuyla harekete geçildi. Semt sakinleri, sivil toplum örgütleri ve belediye güçbirliği yaptı. Damlacık'ı, Roma'yı, o güzelim tarihi camileri, minnak evleri, insanları, hatıraları tehdit eden tünele karşı direnilecek.

Kavganın koptuğu Konak Tünelleri, İzmir'de sahil yolu ile Yeşildere Caddesi'ni birbirine bağlayacak.

Habertürk Egelinin 2013 yılı 16 Ekim günlü Kent haberlerinde,

"Ulaşımı rahatlatmak ve yolculuk süresini kısaltmak hedefiyle yapımına başlanan iki tünel inşaatı farklı nedenle aynı kaderi paylaştı. Her iki taraftaki giriş noktalarından da kazılması öngörülen Konak ve Sabuncubeli Tünelleri, yaşanan olumsuzluklar nedeniyle tek taraflı ilerlediği"

belirtilerek şöyle devam ediliyor:

Arkeolojik Kazı

Sabuncubeli Tüneli'nin Manisa ucunda heyelan meydana gelmesi nedeniyle, oradaki çalışmaların yıl sonuna kadar sarktığı ve henüz kazıya başlanmadığı ortaya çıktı. Tünel kazısının sadece İzmir yönünden devam ettiğini belirten Karayolları Bölge Müdürü Abdülkadir Uraloğlu, "Sabuncubeli Tüneli'nde İzmir tarafından bir tüpte 530 metre, diğerinde 480 metreye ulaştık. Manisa yönünde heyelan nedeniyle çalışmalar durmuştu. Projeyi tamamladık. Zeminle ilgili çalışma yapıyoruz. Yıl sonunda Manisa yönünden de gireceğiz" dedi. Uraloğlu, tek taraflı çalışma ve heyelanın yarattığı zaman kaybı nedeniyle 2015 yılı sonunda bitirilmesi öngörülen Sabuncubeli Tüneli'ni 2016 yılı sonuna kalmadan bitirmeyi hedeflediklerini söyledi. Konak Tünelinde ise Yeşildere yönünden tünel kazısına 24 saat devam ettiklerini açıklayan Uraloğlu, Bahribaba Parkı'ndaki arkeolojik buluntular nedeniyle henüz o yönde kazı çalışmalarına başlayamadıklarını belirtti.

Arkeolojik kazıların tünel çalışmasını etkilemeyecek düzeye indiğini belirten Uraloğlu, Konak Tüneli Bahribaba Parkı girişinin çevresindeki bazıları tescilli binaların zarar görmemesi, korunması ve tünelin sağlamlığı için zemin iyileştirme çalışmasına da başladıklarını açıkladı. Yıl sonunda Bahribaba Parkı girişinden tünel çalışmasına başlayabileceklerini dile getiren Karayolları Bölge Müdürü Abdülkadir Uraloğlu, her iki tünelin de yaklaşık bir yıl gecikeceğini ve Konak Tünelinin salt Yeşildere yönündeki tünel kazısı ve Bahribaba parkı girişi gecikmesinden sarktığını belirtti.

Damlacık Meydan Muharebesi

Semt halkı, önce dernekleşip, sonra yasal başvuruyla Konak Tüneli hakkında suç duyurusunda bulunarak, hukuk kapısının ipini çekmeye hazırlanıyor.

Kiracı olarak oturduğumuz Damlacık'ın bütün evlerinde cümle kapımızın ipi vardı, dıştan çekince, kapı açılırdı. Bakkal Yılmaz'ın üstündeki evde iki

metal çan vardı, minnacık, biri alt katta oturan, iki kızıyla nakışçılık yaparak geçiren teyzenin evinde çınlardı, diğeri, onların sofasından bizim eve çıkan merdiven başında. Penceremiz Memleket Hastanesi'nin yanındaki gövdesi çeşmeli ulu çınara bakardı. O minnak alana inen merdivenlerle ulaşılan camide Hafız Ahmet Amca'nın okuduğu ezanı dinlerdik. Ellerini açıp kulak arkasına koyar, mikrofonu falan minnet etmez güzelim sesiyle okur, insanın içine cennet bahçelerini, bülbüllerini getirir koyardı. Camiin karşısında küçük avlulu bir evde otururlardı, ama, o eve çıkmadan önce camiin girişindeki koskocaman, muhtemelen önceden cemaat ibadet yeri olan salondur, evleri. Her köşesinde evin farklı bir bölümü vardı. Hafız Amca'nın çocuklarıyla oynar, tozunu atardık, karısı Ayşe'mteyze hiç kızmazdı bize. Hızımızı alamaz, minarenin merdivenlerine tırmanır, ezan okumacılık oynardık. Ama ilk evimiz, doğduğum ev, hastanenin öbür yanında Bereket Apartmanı'ydı.

En son, Tezveren Dede'nin mum yakılıp dilek tutulan türbesinin olduğu mahalleye taşındık, manzarası harikaydı. Annem 118 basamağı inip çıkarak hastaneye giderken, biz basamak kullanmazdık, öylesine koşardık ki yokuş aşağı, kanatlarımız çıkardı, tabii yokuş yukarı tırmanırken de dilimiz dışarı...

İzmir'e son gittiğimde, otobüs durağında beklerken yönümü gene mahallemize çevirdim, aaa, mahalle yok... Bizim ev ve bütün mahalle yok... Kocaman siyah bir mağara, başıma güneş geçtiğinden olmalı dedim, koca mahalleyi görmez oldu gözlerim. Kapadım açtım, sahiden yok. O zaman fark ettim, Konak Tüneli yazan tabelayı. Mahallemiz gitmiş... Kimse kalmamış, mahalle uçmuş, bir ulu çınar kalmış garip, mahsun, bir müze, bir de adı değişen Memleket Hastanesi. Yamaçlar duruyor, yamaçların güzelim minnak evleri, kimisi bildik ev olan, kimisi farklı sanatlara, üretimlere (!) yurdolan...

Konak Tüneli yüzünden evlerini boşaltmaları istenen Damlacık sakinleriyle gerçekleştirilen forumda dayanışma kararı alınmış. "Bu daha başlangıç" diyerek, Konak Belediye Başkanı Sema Pekdaş, "Atı alan Üsküdar'ı geçti diye bir şey yok. Gecikmiş de olsa bir yerden başlayacaktık. Sonuçlanması için hep birlikte mücadele edelim" demiş.

Konak-Yeşildere Tüneli gerekçe gösterilerek, kamulaştırılmak istenen İzmir'in tarihi semti Damlacık'ın geleceğinin ele alındığı semt forumunda, tünelle mücadelede ilk adım olarak yönetimi Damlacık sakinlerinden oluşan bir dernek kurulması, hukuki mücadele için Konak Belediyesi öncülüğünde yetkili yerlere tünel yapımının durdurulması için şikâyette bulunma kararına varılmış.

Damlacık Ses Verdi

İnşaat çalışmaları Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne yürütülen Konak-Yeşildere Tüneli çalışmaları sırasında, İzmir'in tarihi semti Damlacık'taki evlerin hasar gördüğü belirtilerek, konutlarını terk etmeleri istenen, doğup büyüdüğü mahallelerinden koparılmak istenen Damlacık sakinlerinin yaşadığı sıkıntılara kayıtsız kalmayan Konak Belediyesi, halkın sesi oldu.

"Bi Damlacık İnsaf"

Geniş katılımlı açık hava toplantısına mahalle sakinlerinin yanı sıra Jeoloji, İnşaat, Şehir Plancıları ve Mimarlar Odasının da aralarında yer aldığı birçok sivil toplum kuruluşunun temsilcisi ve duyarlı vatandaşların katıldığı, moderatörlüğünü Gazeteci Hasan Tahsin'in yaptığı forum öncesi Konak Belediyesince hazırlanan "Bi Damlacık İnsaf" adlı kısa film gösterimi yapıldı. Damlacık'ın tarihiyle mahalle sakinlerinin yaşadığı çileyi anlatan film büyük beğeni topladı.

Başkan Sema Pekdaş, açılış konuşmasında "Çılgın Proje" diye duyurulan Konak Tüneli yüzünden bir mahallenin yok edilme riskiyle karşı karşıya kaldığını, Damlacık'ın İzmir'in kalbi olduğunu Konak'ın en gözde yerinin bir trafik kaosu içinde değersizleştirilerek, rant için el değiştirilmek istendiğini savundu. Jeolojik etütleri yapılmadan, ÇED raporları alınmadan, ihalesi bile olmadan tünel kazı işlemlerinin başlatıldığını ileri süren Pekdaş, "Konak Tüneli'ne bütün sivil toplum kuruluşları, odalar ve belediyeler başından beri karşı çıkmıştı. Tüneler kazılmaya

başlandığında İzmir Baro Başkanı'ydım, herkes gibi biz de tepkimizi göstermiştik" dedi. Konak Tüneli'nin sadece Damlacık'a değil iki buçuk kilometrelik hattın geçtiği bölgenin tümünü tehdit ettiğini belirten Pekdaş, "İzmir'in rantına göz dikmek, kalbine bıçak saplamak istiyorlar. Burası 1 ve 2. derece tarihi sit."

Damlacık'ı Bırakmayız

Söz alan Damlacık sakinleri de tünele tepkilerini dile getirdi: "Biz evlerimizi terk etmiyoruz." deyip Damlacık'ın komşuluk ilişkilerine vurgu yaparak, "Biz apartmanda yaşamak nedir bilmeyiz. Biz burayı seviyoruz ve terk etmeyeceğiz, gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) gideceğiz."

Atı Alan Üsküdar'ı Geçmedi

Konak Belediye Başkanı Pekdaş "Buradaki hemşerilerimizin can güvenliğinden belediye başkanı olarak ben de sorumluyum. Önce can güvenliğini sağlamalarını isteyeceğiz. Artık ilk adımları atmaya başlayalım, tünelin hiçbir işe yaramadığını anlatalım. Bu tünel İzmir trafiğini felç edecektir. Atı alan Üsküdar'ı geçti diye bir şey yok. Gecikmiş de olsa bir yerden başlamak önemli" diyor. Şu tünel derdi çıksın aradan, bir çıksın, (artık nasıl çıkacak ise?). Damlacık'ın yıkım tehdidindeki evleri boşaltılmasın, oralar ranta kurban gitmesin, mahalleli evcağzında otursun, ocaklar tütsün, ne Roma'nın ne onca şingirdaklı işin belini büken esnafın, ne bütün çağları iç içe yaşatan tarihinin üstü çizilsin, ben de o zaman varmam mı, bir odacık bulmam mı, içine ahbaplarımı, imbatı, olanca gavurluğu şehrimi buyur etmem mi...

Tünel çekip gidermiş, (yahut aşağıdan süzermiş de dağdan gelip, bağdakini koğmazmış, kimseyi yerinden etmezmiş, tehlike yaratmazmış, Damlacık meydan muharebesi semtine sahip çıkan insanların zaferiyle sonuçlanırmış...) Homeros gelirmiş, Roma gelirmiş, ilk İzmir gelirmiş, "çağırdın, geldik," derlermiş...

Çocukluğum, ey çocukluğum desem, o da gelir m'ola?

Okuyanlar İçin Çok Değerli Eserlerin Yazarı Okumayanlar İçin Bir Rıhtım Kabadayısı, Bir Bıçkın JACK LONDON

Yazı: Sevda Kaynar

Bir serseri... bir gezgin... Bir altın arayıcısı... bir demiryolu işçisi yahut bir istiridye korsanı, bir fok avcısı, tren ateşleyicisi, okul hademesi, Ruzzle Duzzle salopasının kaptanı, kenevir fabrikasında işçi ve her biri birbirinden değerli kitapların yazarı Jack London.

Onun hayatının romanını yazacak biri aslında bir süre sonra birbirine takvim zamanı ile bağlı ama her biri bir başka macerayı anlatan öyküler yazmak zorunda kalacağını anlar. Gerçekten serüvenlerle dolu o kısacık hayatında Jack London bin bir kalıba girmiş, filmlere konu olacak olaylar yaşamış ve en önemlisi bu kadar hareketli hayatın içinde gerçek yeteneğini ortaya koymuş, yazmış ve yazmıştır.

Onun hayatının öykülerden örülü olduğunu kanıtlamak için gelin biz de birkaç olaya göz atalım ve Jack London adındaki Amerikan efsanesinin yaşadıklarına odaklanalım.

1893 sonbaharında Flora London (Jack London'ın annesi) oğluna bir yarışmadan söz eder. San Francisco Morning Call Gazetesi yirmi iki yaş altı gençler arasında en iyi betimleyici makale yarışması düzenlemiştir. Her gece Hint keneviri imalathanesinde bir dolar kazanmak için on saat çalışmaktan bunalmış Jack London annesinin de ısrarıyla yarışmaya katıldı. Dört bin kelimeyi iki bin kelimeye indirmek için iki gece boyunca çalıştı. Uykusuzluktan halüsinasyonlar görecekti neredeyse.

Hikâyesi Japonya kıyılarında yakalandığı bir tayfunu anlatıyordu: "Rüzgarın gücü kendini güvertede tam anlamıyla gösteriyordu... Sanki önümüzde bir duvar gibi dikiliyor, olanca şiddetiyle estikçe inip kalkan güvertenin üzerinde ilerlemeyi ve nefes almayı neredeyse imkânsız kılıyordu... Hareket halindeki okyanustan yumuşak bir ışık yayılıyordu. Mikroskopik hayvanların minicik ışıkları ile fosforlanıp ışıldayan her bir kocaman dalga bizi bir ateş yağmuruyla kahredecek gibiydi. Dalganın tepe noktası önce yükseliyor, yükseliyor, inceliyor, inceliyor, kırılma noktasına kadar dökülüp sonra yumuşak bir ışık kütle halinde kükreyerek küpeşteye düşüyor, denizciler tonlarca suyun çarpmasıyla etrafa savruluyorlardı. Iskuna ileri atılırken insanın içini dışına çıkaran hareketler yapıyordu. Bir daha tırmanırçasına durur gibi oluyor sonra devasa bir dalganın tepesine tırmanırken hızla sağa sola sallanıyor, ardından sakinleşip bir an öylece bekliyordu. Dalga kıçtan vurunca çığ düşer gibi ileri ve aşağı doğru fırlıyor, pruvası griva babalarına kadar aşağıdaki beyaz köpüklerle gömülüyordu."

Cole İlköğretim Okulu'ndan aldığı sekizinci sınıf eğitimi, kütüphanenin köşesindeki masada John Heinold'un sözlüğünü okuyarak geçirdiği uzun saatler ve büyük ustaları okumaktan aldığı şiddetli haz sayesinde, Stanford'dan Berkeley'den katılan parlak öğrencileri geride bırakarak "Japonya açıklarında Tayfun" hikâyesi ile Jack London birinciliği kazanıyordu. 12 Kasım'da basılan öykü ona 25 dolar kazandırmıştı ve bu para aşağı yukarı bir aylık kazancı demektir. Daha sonra ticari edebiyatta büyük paralar kazanarak bir çığır açacak olan yazarın ilk kazandığı paraydı bu.

Öykü basılmıştı ama Jack London öyküleri başka mecralarda devam ediyordu. İşte bir başka Jack London: 29 Haziran 1894'te Eric Vilayet Hapishanesi'ne şu kayıt düşüldü: Jack London, bekâr, anne -baba hayatta, meslek denizci, din ateist, mahkûmiyet süresi 39 gün, suç serserilik."

Hapiste çok şey öğrendi Jack. Çiçek aşısının kocaman izini nasıl önleyebileceğinden tutun da duvardaki çatlakları çiğnenen ekmekle yapılan hamurla kaplarsa tahta kurularından kurtulacağını, tütün borsasına girerek para biriktireceğini, avluda çalışmayı, ekmek yolsuzluğunu ve ağzını sıkı tutmayı: "Kurulumuz ağzını açar açmaz adama vurmaktı. En küçük saygısızlığa bile müsamaha göstermiyorduk; yoksa hepten kaybederdik." Her ortama uyma yeteneği ile tellerden çengelli iğne yapıp bunları ekmek tayınları ile değiştirmeyi de öğrenmişti. Bunun kendisine göre Oakland Körfezindeki gemilerden gazyağı toplamaktan farkı yoktu. Ticaret ticaretti. Bu arada o günün Amerika'sında bir başka gerçeği de fark etti. Hapisteki bir insanın ve dolayısıyla zayıf her insanın adalet talebinin şu ya da bu şekilde cezalandırılmaktan başka bir işe yaramadığını görmüştü. Bu sonradan, özellikle 1950'lerde Amerika'da komünist sayılan her insan için başlatılan cadı avında onun eserlerinin de gözden düşürülmesine neden olan sosyalist düşüncelerinin doğmasını sağlayan olaylardan biriydi sadece.

Hapisten çıkınca hemen evine gitmek istedi. Güney istikametinde Baltimore'a, oradan New York'a ve sonra Amerikan özgürlüğünün başladığı Boston'a gitti. Baltimore'un Druid Hill Parkında tanıdığı Frank Strawn Hamilton adlı uzun sakallı parasız bir gezgin, politik ve iktisadi teori hakimiyetiyle onu şaşkına çevirdi. Artık öğrenmek, sadece öğrenmek istiyordu. Komisyon avcısı Amerikan polislerinden kaçarak bin bir zorlukla Kanada'nın Vancouver Şehrine ulaştı ve onu evine götürecek gemi aramaya koyuldu. Sonunda Pasifik Buharlı Gemi Şirketi'ne ait küçük göçmen gemisi Umatilla'da ateşçi olarak iş buldu. Kömür kürelemek en iyi bildiği işlerden biriydi ve Golden Gate Boğazı'ndan geçerek evine vardı nihayet.

Okul Yılları, Martin Eden'in İlk Tohumları...

Evine varır varmaz ilk işi Oakland Halk Kütüphanesi'ne gitmek oldu. Kafasındaki sorulara böyle yanıt bulacaktı. Daha önceden Darwin'i Nietzsche'yi okumuştur. Şimdi de Adam Smith, Benjamin Kidd okuyordu. Kant'ı ve "Salt Aklın Eleştirisini" daha iyi anlıyordu. Ülkenin zenginleri, fakirlerin tembel ve avare olduklarını söyleyerek vicdanlarını rahatlatıyorlardı ama işler hiç de öyle değildi. Jack London okudukça dünya görüşü şekilleniyor, yazar olarak çıkacağı yoldaki tüm kilometre taşları önüne diziliyordu. Ama bir yandan da okula gitmek istiyordu. 19 yaşında kendisinden hayli küçük öğrencilerle liseye kaydoldu. Çevresindeki öğrencilerde büyük bir hayranlık uyandırdı öncelikle. Herkes onun serüvenlerini dinliyor, fiziksel yapısının güzelliğine hayran oluyor, o ise bazen bir rıhtım kabadayısı bazen açık kalpli ve meraklı kişiliği ile sadece öğrencilerin değil öğretmenlerinin de ilgi odağı oluyordu. Onun yazar olmasındaki en önemli etkenlerden biri de okulda yaşadığı bir olaydı. Sürekli yazıyordu ve bir gün İngilizce öğretmeni Mollie Connors onu kompozisyon öğretmenin kalem oynattığı yazısına üzgün gözlerle bakarken buldu. Jack "Yazamıyorum, şuna baksanıza, her yerde düzeltme var" dedi. Connors yazıyı inceledi ve şu yanıtı verdi Jack'a: "Sana bir sır vereceğim, tek sorun şu ki sen yazabiliyorsun, o ise yazamıyor. Aynen devam et." Mollie Connors belki de o gün Jack London'ın yazım hayatını kurtarmıştı. Az kalsın rıhtım kabadayısı kişiliğine geri dönecekti umutsuz Jack.

Okuldaki en popüler müfredat dışı etkinlik okul dergisi Aegis'e üye olmaktı. Alt tabakadan gelen bir çocuk olarak Jack London'ın bu dergiye girmesi imkânsızdı. Ama o daha ilk günden başlayarak dergiye hikâyeler ve makaleler yollamaya başladı. Hikâyelerdeki özgünlük öyle müthişti ki genç okuyucular için uygun görülmesi bile yazılışındaki hüner herkesi derinden etkilemişti. Ve lisede, neye ve niçin inandığını bilen tek öğrenci olarak sosyalist bildirisinin, bu tarzdaki ilk denemesinin Mart 1895'te yayınlandığını gördü: "(Ayaklanın Amerikalılar, vatanperverler ve iyimserler! Uyanın, bu yozlaşmış hükümetin dizginlerini elinize alın ve halkı eğitin!)"

Toplumsal ve ahlaki bozulmanın, denetimsiz ve ücretli köleliğin kaçınılmaz sonucu olduğunu söyleyen bu çocuk herkesi afallatmıştı. London'ın çok geçmeden sosyalizm konusundaki bilgisine öyle güvenilir oldu ki artık söylevler de vermeye başladı. San Francisco Chronicle 1896'nın başlarında onunla ilgili olarak şunları yazmıştı: "Jack

London nam- ı diğer sosyalist çocuk her gece belediye parkını dolduran halka söylev veriyor. Daha bir sürü konuşmacı var burada, fakat o çevresine daha fazla insan toplayıp daha büyük bir saygı ve dikkatle kendisini dinletiyor. London çok genç. Daha ancak yirmisinde. Fakat feleğin çemberinden geçmiş ve çok yer gezip görmüş. Henüz bir lise öğrencisi ve okulda hademelik yaparak geçiniyor. Şimdilerde Kaliforniya Üniversitesi'ne gidip toplum meseleleri üzerine uzmanlaşmaya hazırlanıyor. Bu delikanlı, samimiyeti belagatinin önünde giden enfes bir konuşmacı. Her bakımdan tam bir sosyalist, bir anarşist değil... London'a göre şu ankinden daha iyi bir yönetim biçimi altında yaşamak için mücadele eden her insan bir sosyalisttir aslında."

Kendisinden dört yaş küçük çocuklarla derse giren bu gencin tuhaf kimyası anne ve babaların da dikkatini çekecekti hiç kuşkusuz. Okul Aile Birliği üzerinden sosyalizmi savunan, derisi yüzülen foklarla, kaçak tren yolculukları ile dolu pek kaba hikâyeler anlatan bu çocukla ilgili bir şeyler yapmasını talep ediyorlardı. Ve bir gün okul müdürü Mr Anderson onu bürosuna çağırıp artık onu barındırmayacaklarını söyledi. London hiddetlenmiş, aşığılanmış bir yük hayvanı yerine konulmuştu. Ama yılmadı. Deli gibi çalışarak Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi için hazırlanmaya başladı. Tıpkı bir yandan ütü yaparken bir yandan bulunduğu her kitabı okuyan Martin Eden gibi... Arkadaşları da yardım ediyorlardı ona. Bu arkadaşların içinde Mabel Applegarth isminde Kaliforniya Üniversitesi'nde okuyan bir kız vardı. Jack ona delice âşıktı aynı zamanda. Onu etkilemek için her gün yirmi kelime öğrenmeye karar verip kıymetli parasının bir miktarıyla bir sözlük aldı. Satranç öğrenmeye başladı. Mabel çok zarif bir kızdı. Kırılığandı ve verem hastasıydı. Mabel'in ailesi kızlarının bu hastalıktan kurtulması için Yosemite'e tatile gittiklerinde Jack'ı de yanlarına almışlardı. Mabel'e gördüğü gezdiği dünyayı anlatıyordu sürekli Jack. Yıllar sonra yazdığı Martin Eden'deki Ruth Morse böyle şekilleniyordu işte Mabel'in zarif ve yumuşak kişiliğinde.

Sonunda üniversiteyi kazandı Jack London. Doğayla, denizle, trenlerin kömürüyle, gardiyanlarla mücadele etmekte ustalaşan Jack'in önünde yeni bir savaş alanı vardı artık.

Jack London bilgiye ve kültüre olan açlığını giderirken dünyaya gelmesine neden olan ama sonradan onları terk etmiş kişiyi babası William Chaney'i de aramayı ihmal etmedi. Annesi Flora Chaney bir kırk boylarında, otuz numara ayakkabı giyen isprizma

ve müzikle meşgul oldukça ilginç bir kadındı. Baba William onu terk ettiğinde intihara teşebbüs etmiş sonraları bunu defalarca da tekrarlamıştı.

Jack'ı ilgisiz annesinin bakımına bırakmayıp, ona sevgi ve şefkatle bakan Virginia Prentiss adında bir Afro Amerikalı büyütülmüştü. Jack San Francisco Cronicle arşivlerini tarayarak bir zamanlar epey şöhret yapmış babasını buldu. Ona mektup yazdı ama aldığı yanıt hiç de beklediği gibi değildi. William onun babası olmadığını iddia ediyordu. Zaten Jack London da sonradan annesinin evlendiği John London'ın adını taşıyordu. Ama ortada başka bir gerçek vardı; Jack ile William Chaney'in hayatındaki benzerlikler ürkütücü idi. Ağır işten nefret etmek, denizlere kaçmak, korsanlık, basmakalıp yargılara inatla karşı çıkmak, haksız yere hapse atılmak, yazdığı kitaplarla geçinmeyi arzulamak, ve tabii ki çapkınlık. Hepsisi ama hepsi bu adamla Jack arasındaki baba/oğul yakınlığının bir kanıtıydı. Jack meseleyi fazla kurcalamadı. Bir iki mektuplaşmadan sonra işin peşini bıraktı. Chaney altı yıl daha yaşayıp 1903'te öldü.

Altın Aramak... Pırıltılı Bir Rüya İçin Hayatı Hiç Saymak:

Onun hayatı bir öyküler kumsalıdır ve gördüğünüz her çakıl taşı size bir başka macerayı anlatır demiştik. Gelin şimdi de altın arayıcısı Jack London'la buluşalım ve onun hayatındaki her dönüm noktasının yazarlığı için de bir başka başlangıç olduğunu bir kez daha anımsayalım.

Jack London Kaliforniya Üniversitesi'nin ilk ücretini bir barmenden borç alarak ödedi. Ama ailesinin yoksulluğu onu çok zorlayınca birinci dönemin sonunda okulu bırakmak zorunda kaldı. Kurumdakiler bu sosyalist öğrencinin gidişine çok da

üzülmediler. Ve Jack tekrar çalışmaya başladı. On sentten bir çamaşırhanede gömlek ütülüyordu; ironiktir ki, bir hazırlık okulunun çamaşırhanesiydi burası. O sıralarda bir gün Exelsior Gemisi Yukon'da altın bulunduğu dair umut veren haberlerle limana yanaştı. Genç adam gitmesi gerektiğini anladı. Serüven tutkusu canlanmıştı ve bu kez zengin olma olasılığı da vardı. Üvey kız kardeşinden bulacağı altınlar sayesinde faiziyle ödemek üzere borç para aldı. İşe bakın ki aynı hülyalara sahip kayınpederi de onunla birlikte yola çıkacaktı. Çok zorlu bir yolculuktan onları bekleyen. Yüzlerce Klondike yolcusu ile birlikte gemi kuzeye yol almaya başladı. Seattle'de gemi değiştirip Juneau'da bir Kızılderili kanosu bularak yollarına devam ettiler. 1200 m yüksekliğindeki Chilkoot Geçidi 45 derecelik bir yokuştur. Lindemann Gölü'ne vardıklarında geniş girdaplarda insanların boğulduğunu gördüler. London'ın San Francisco Körfezindeki yelkencilik tecrübesi sayesinde seksen km'lik nehri geçip Labarge Gölü'ne ulaştılar. Dondurucu rüzgârla savaşarak Dawson'a yaklaştıklarında dönenlerden işlerin pek de yolunda gitmediği haberini aldılar. Yol üzerindeki bir kulübeye sığındılar. Kutup soğukları boyunca burada kalacaklardı. Birkaç gün sonra London yakınlardaki bir çaya gidip bir oyuğun içine sığınarak tavasıyla altın aradı. Bulabildiği altın parmaklarının ucu kopardı ancak. Klonike vebasına da tutulmuştu. Skorpit hastalığı bütün diş etlerini kanatıyordu. Bu donmuş potanın içindeyken, bir şeyin ayırına vardı; neler yapmamıştı ki şu kısacık hayatında? Demiryolu işçiliği, istiridye korsanlığı, fok avcılığı, hademelik, kaptanlık, kenevir imalathanesi, bunlardan sadece bir kaçtıydı. Trenlerde kaçak yolculuk yaparken vagonların altına düşüp ölmekten kaç kez kurtulmuştu. Artık kömür küreyemez hale gelince tıpkı tükenmiş işçiler gibi o da bir kenara atılacak, hayatın bu verimsiz ve umutsuz kıyısında ölümü bekleyecekti. Yirmi iki yaşını henüz doldurmuştu; kendi kendine bu buzul kışını atlattırsa yazar olacağına dair söz verdi. Cahil insanları eğitecekti. Toplum adaletsiz ise o adalet vaaz edecekti. Eve dönmeyi başarırsa profesyonelce yazmaya başlayacaktı, ne olursa olsun. Ümitsiz, yalnız ve sefil düşmüş bu genç adam, ilkokuldan sonra hiç geliştiremediği el yazısıyla yattığı yerin kenarındaki kütüğe kehanet dolu bir yazı çiziktirdi: Jack London Madenci yazar 27 Ocak 1898.

Amerika'nın En Sevilen En Çok Kazanan Yazarı Jack London

Bundan sonrası yine savaş ama hep zaferle biten sonuçlarla dolu geçti. Samuel Clemens'in ölümün-

den on yıl kadar önce, Amerika'nın en sevilen yazarı Mark Twain bu unvanını otuz yaşında bir serüvençiye kaptırıyordu. Jack London 1902'de sadece istikbal vaat eden bir kısa hikâye yazarı olarak görülürken ertesi yıl üç adet kitabıyla Amerika'nın edebiyat sahnesini fethetmişti. Sevginin ve insan ilişkilerinin doğasını iç gözlemsel şekilde araştırdığı Kempton Wace Mektupları, vicdan sızlatıcı bir toplumsal adalet çığlığı içeren Uçurum İnsanları ve asıl büyük heyecan yaratan Vahşetin Çağırısı adlı güçlü Alaska macerası. Bunları 1904'te, tüyler ürpertici, karanlık bir kitap olan Deniz Kurdu izleyince, London süratle, dört başı mamur bir edebi fenomen, ismi ön sayfaları işgal eden bir şöhret ve Amerika'nın en fazla para kazanan bir yazarı haline gelmişti. Mark Twain'in nazik üslubuna rağbet eden okuyucu kitlesi onun Amerikan kapitalizminin ve militarizminin ahlaki başarısızlığından nefret ettiğini henüz anlamamıştı. London da bu hisleri paylaşıyordu. Ama onun eserlerini okuyanlar çok daha farklı bir sanatçıyla yüzleşiyorlardı. London okuyucularını macera dolu hikâyeleri ile büyüleyebilen öfkeli bir genç adamdı. Yaşamının ilk yıllarında içinde bulunduğu koşullar - gayrimişru olarak dünyaya gelmek, fakirliğin üniforma gibi sırtında taşıdığı bir yük olması, çocuk yaşında en ağır işlere koşulması, sınıfsal önyargılardan kaynaklanan bir dolu vahşi ve can sıkıcı tecrübe yaşamaları içinde hiç sönmeyen bir sosyalizm ateşinin parlamasına neden olmuştu. Ulusal ün kazandıktan sonra en üzüldüğü şey onun yazılarına ilgi duyan insanların politik görüşlerine hiç önem vermemesi idi. Ölümünün ardından politik kişiliği unutturulmuş sadece çocuk hikâyeleri yazan bir yazar haline getirilerek hatırasına ihanet anlamına gelecek kadar büyük saygısızlık yapılmıştı. 1950'lerde ülkesine olan sadakati öylesine sorgulanır hale gelmişti ki FBI onun hakkında bir dosya bile açmıştı. Sadece politik görüşleri değildi tartışmalara neden olan. Yerli halkların beyazlarca sömürülmesine şiddetle karşı çıkıyordu fakat aynı zamanda bu insanların beyazlara karışmamasının daha iyi olacağını savunan bir ırksalcıydı. (Radicalist) Bununla ırkçılık arasındaki ayrım (Racist) tıpkı bugünkü gibi fazlasıyla karmaşık olduğundan, London rahatlıkla ırkçılıkla suçlanabilir hale gelmişti. Ömrünün her döneminde kaderin kendisiyle yan yana getirdiği insanlar için doğru olanı yapma ihtiyacı içinde olmuştu. Bu yüzden işkence çekti. Kitaplarını yazarken aldığı dolgun avansları onlara verdiği bazen yoksul da düştü. Yine de yetersiz bir koca ve berbat bir baba gözüyle bakanlar

olacaktı ona.

London geçirdiği başarısız evlilikten sonra nihayet aradığı kadına rastlayıp evlendiğinde bile olgunluktan ve sadakatten uzaktı henüz. Durulmak onun sözlüğünde yoktu. Serüvenin her türlüşünü yaşamış, heyecanların ölümcül olanlarını bile tatmıştı. Sürekli merak ve okuma arzusundaki bir adam için belki de durulmak, belli şeylerde karar kılmak, arayışlardan vazgeçmek bir anlamda ölüm olduğu için böyledi Jack London. Onu Jack London yapan şeyler ne ise ölümüne kadar onlara sadık kaldı.

Büyük sanat eserleri her bireyi kendine özgü biçimde etkilerse, yazarlar da öyle etkiler bırakırlar okurlarında. Bu nedenle Jack London için sayısız portreler sunuldu bugüne kadar. Jack London ilk eşi Bessie'ye karşı nazik ve düşünceliymiş yahut ona korkunç şekilde davranırmış. İkinci eşi Charmian'ı hiç aldatmamış yahut her dişi kuşun peşine düşermiş. Jack London çok içki içermiş yahut onu sarhoş görene hiç rastlanmamış. Jack London yaşamına kendi eliyle son vermiş yahut doğal nedenlerle ölmüş. Jack London'ın çok geniş bir biyografisini yazan John L. Halley'in sözlerine göz atalım bir de isterseniz: "Hakiki Jack London onu anlatan kişilerin ortaya koyup savundukları ortak tezlerin parametreleri arasında bir yerlerde durmaktadır. Amerikan sosyalist hareketi içinde Jack London'ın tepki çeken çok hareketi olmuştur örneğin. London'ın Meksika devrimi ile ilgili haberlerinin, günümüze kadarki Meksika tarihi başlangıcında da değerlendirilmesi gerekir ki, onun oturduğu yerden fikir üreten ideologlar gibi değil, doğrudan meselelerin özüne nüfus edebilen bir gazeteci kimliği ile davrandığı anlaşılabilir."

Oğlu John'a yazdığı bir mektupta şöyle der London: "Dünya nüfusunun neredeyse tümü küçük insanlardan oluşur. Ara sıra büyük insanlar da çıkar. Bu senin yaşındaki insanlar için zor bir tasavvur; muhtemelen bu tasavvuru değerlendirince... dünyanın küçük bir parçasındaki, küçük bir yerde, küçük bir insan olmayı seçeceksin. Oysa ben sana dünyadaki büyük şeyleri öneriyorum; Büyük insanların yaptığı, bildiği, düşündüğü şeyleri. Annenin himayesi altında yetişkinliğe erdiğin takdirde bu şekil bozukluğunun, küçük bir insan olmanın bu sana dayatılan bu pörsümüşlüğü, sıkıştırılmışlığın önüne geçemezsin."

Kendi hayatının küçük bir özetini yapan bu mektup oğlu tarafından hiç hoş karşılanmadı. Ne yazık ki Jack London çocukları tarafından da tam anlamıyla anlaşılacak bir baba olmaktan çok uzaktı.

Hayatı Ve Kişiliği Ve Ölümü de Anlaşılamayan Bir Efsane

Jack London'ın evlilikleri de serüvenci kişiliğinin yarattığı ruhsal durumlardan etkilenmiş, çok da büyük mutluluklar vermemişti yazara. Yedi Nisan 1900'de Kurdu Oğlu'nun yayınlandığı gün Bess Madern ile evlendi. Aşkta yoksun bir evlilikti bu. Bu evlilik sırasında Kempton-Wice mektuplarını birlikte yazdığı Anna Strunsky ile de arkadaşlığını sürdürdü. Bess Madern Jack'e göre iyi bir anneydi. İki çocuğu oldu ondan. Ama içinde aşk olmayan bir evlilik ne kadar sürer ki? 1904 yılında Bess Madern'den boşandı ve 1905'te kendisine gerçek bir ruh eşi olacağına inandığı Charmian Kittredge ile evlendi. Charmian'dan çocuğu olmadı. Artık çok iyi para kazanıyordu. 1910 yılında yani büyük San Francisco depreminden dört yıl sonra 26.000 dolara California Glen Ellen'da Sonoma Dağının doğu yamacında dört km karelik bir çiftlik satın aldı. Artık çiftliği için yaşayacağını ve yazacağını söylüyordu. Ekin yapacaktı, çiftçilik yapacaktı ve yazarlıktan kazandığı parayı bu hayallerini kurduğu çiftliğe yatırıyordu. Ama öyle olmadı. Beauty Ranch'ı iyi yönetemedi. Zaten yılın altı ayını yine seyahatlerde geçiriyordu. Vahşetin Çağrısı romanındaki uysal köpek nasıl bir gün gerçek kökenleri olan kurtların yanına gidiyorsa o da seyahatlerde kendini buluyordu. Çiftlik bir yangın atlattı. Dostlarının yardımı ile işleri biraz düzelttiyse de yine de toprak ona istediğini vermiyordu bir türlü. Denizlerin adamı toprakla haşır neşir olamamıştı. 1915'te Hawai'ye gitti. Birçok önemli kişiyle tanıştı. Çiftliğe döndüğünde böbreklerinden rahatsızdı. Ayrıca çok da içki içiyordu. En önemli kitaplarından biri olan John Barley Corn'da zaten bu ilişkisini anlatmış, John'u bir içki değil bir arkadaş gibi göstererek onun yakınlığının kendisi için ne kadar vazgeçilmez olduğunu söylemişti. Belli ki serüvenlerde kişiliğini bulan bu insan durağan bir hayatta sadece yönetici olmanın keyfini tatmış ama çabuk bıkmıştı. 21 Kasım'da kusma ve ishalden yatağa düştü. Sanki olacakları önceden sezmiş gibi yatarken Charmian'a "Tanrıya şükür, hiçbir şeyden korkum yok" demişti. Ertesi sabah onlara komşu oturan Eliza'nın kapısı şiddetle çalındı. Çılgına dönmüş hizmetçi kadın Jack London'ı uyandıramadığını söylüyordu. En yakından hemen getirttikleri Dr A.M Thomson'ın teşhisi aşırı dozda morfin alımı oldu. Belli ki John Barley Corn bu kez az gelmişti. Ona atrofün verdiler. Ayağa kaldırıp gezinmesini sağladılar. Charmian gün boyunca o uyanır gibi oldukça ona "Eşim, geri dön" diye yalvardı. Onu çok sevdiği uyuma verandasına uzattılar; orada

yatarken şilteye yumruğu ile birkaç defa vurdu. Geceleyin sekizi çeyrek geçe mücadeleyi bıraktı.

Kim bilir kimin yanına gitmişti. Bir istiridye korsanının mı; Alaska'daki vahşi bir kurt'un mu, trenlerde gizlice kaçak seyahat eden bir serserinin mi, Japon denizlerinde kendisini şimdi gerçekten çağırın tayfunların mı, bilinmez. Belki de hepsinin çağrısına uymuş, tıpkı en ünlü kahramanı Martin Eden'in kendisini ıssız bir okyanusun dalgalarına bırakması gibi ölümün kucağına bırakmıştı.

Öldü mü, intihar mı etti bu hâlâ tartışılır. Ama annesinin defalarca intihara teşebbüs ettiği düşünülürse, genetik anlamda bir intihar bağımlılığından söz edilebilir. Zaten Martin Eden'de hayatta her arzusuna kavuştuktan ve aslında hayatın önünde uzanan okyanusun girdaplarından başka bir şey olmadığını anladıktan sonra kendisini sulara bırakmamış mıydı?

Cadı Avı Onu da Yakaladı; Ama Politikacılar Takvime Büyük Yazarlar Zamana Hükmeder

Ölümünden sonra komünizm karşıtı çevreler onu unutturma çabasına girdiler. Hele 1950'lerde o artık sadece bir çocuk kitapları yazarı olarak tanınıyordu. Mc Carthy döneminin cadı avı onu da etkilemişti. Ama ortada çok değerli kitaplar vardı. Vahşetin Çağrısı, Beyaz Diş, Deniz Kurdu ve diğerleri. O inanılmaz hareketli hayata sığdırılan 50 kitap, onca hikâye ve yazı. Bunlar yüzünden ne kadar isteseler de onu yüz karası ilan edemediler. Ancak bir asır sonra, yekvücut olmuş zenginler, orta sınıfı harap edip yaptıkları mali rezilliklerle 2008 yılında mali bir çöküntüye yol açınca, işte o zaman çileden çıkan nesiller, London'ın berrak sesiyle yaptığı toplumsal adalet çağrısında, Amerika'nın tekrar ve tekrar öğrenmek zorunda kaldığı değişmez hakikatler bulunduğunu anlayacaktı. Sonuç olarak: Jack London haksızlıklara isyan eden, toplumsal adaletin yozlaşma ve insan sömürsünü önleyebilecek tek güç olduğunu vurgulayan eserleriyle ve çağlara miras bıraktığı dürüst direnişiyle zaman içinde daha çok okunacak, daha çok anlaşılacak ve mutlaka Jack London milli parkına giden her insan onun hatırasına saygı ile karışık hayranlığını yollayacaktır.

Ölümünden sonra eşi Charmian onun anısı için kitap yazdı. Ama morfinden hiç söz etmedi. Charmian onun yakınlarına yardımı sürdürdü. Annesi Flora Wellman Chaney London 1922'de öldü. Flora Chermian'dan nefret etmiş ama onun yardımlarını kabul etmişti.

Ardından

"İrklar ve sınıflar kendi beyin ve kas güçleri ile ayağa kalkıp, özgürlük ve bağımsızlıklarını dünyada koparıp almazlarsa, bu soylu kazanımları zaman içinde asla elde edemeyeceklerdir." Jack London 17 Mart 1916'da Honolulu'da bunları söylüyordu. Büyük insanların sözleri sadece kendi zamanları için değil bütün çağlar için geçerlidir diyenler ne kadar haklılar değil mi?

Onun ölümünden sonra yakın arkadaşı Anna Strunsky onu sosyalist dergi The Masses'te şu cümlelerle andı: "Gözümün önünde onun resmi canlanıyor. Bir eliyle bisikletini idare ederken, diğer eliyle kendi bahçesinden az önce topladığı bir demet sarı gülü taşımakta... Kahverengi gür saçlarının üzerine taktığı kepini geriye atmış, uzun kirpikli büyük mavi gözleri dünyaya tepeden bakan yıldızlar gibi.

Anlatılamayacak ölçüde erkeksi ve güzel bir çocuk. İfadesinde gençliği ile çelişen bir nezaket ve bilgelik var. Onu gelinciklerin arasına yüzükoyun uzanmışken görüyorum. Uçurtmalarının masmavi Kaliforniya semalarında çok sevdiği dev sekonyaların ve okalıptusların üzerinden süzülüşünü izliyor. Onu bir Mayıs sabahı hanım elleri ile süslenmiş bir verandanın parmaklığından sarkarak aşkın vecdiyle birbirinin etrafında dönen iki sinek kuşunu seyrederken görüyorum. Güzelliğe tutkundü; Kuşların, kameriyesinin, denizin, gökyüzünün ve buzlarla kaplı kutup diyarının güzelliğine. Hiç kimse Richard Havey'e ait 'Bakın işte yaşadım' sözünü böylesine yankılayamazdı. Bakın işte yaşadım!" İsteyenler Avusturyalı bir kadın aktivist için yazılmış bir hayat düsturunda Jack London'ın izini sürebilirler. Özgün hali kaybolan metin, London'ın kız kardeşinin torunu Milo Shepard'a göre öyledir: "Toz olmaktansa, küle döneyim.

Gövdem kuruyup gideceğine etrafa parlak ışıklar saçayım. Hareketsiz ve daimi bir gezegen değil, enfes bir meteor olayım; içimdeki her atom muhteşem parıltılar saçsın. İnsanın işlevi yaşamaktır, var olmak değil. Günlerimi uzatmak için boşuna çabalamayacağım. Var olan zamanımı kullanacağım." Gerçekten Jack London da var olan o kısacık zamana nice hayatlar sığdırmadı mı? Zamanı kullanmak başka ne olabilir ki?

LEYLA ERBİL

Geleceğe Karşı Sorumluluğumu Koyuyorum Ortaya!

Yazı: Reyhan Yıldırım

“Geleceğe karşı sorumluluğumu koyuyorum ortaya. Bi sorumluluk kalıplaşmamış, donmamış bi sorumluluk mösyö...”

Bilinçli Eğitim 1, Hallaç

Sanat, sanatçıların eserlerine “bitti” dediği noktada, daha bir özgürleşir. O andan itibaren yapıt herkesindir. Her kim ki okumak için eline bir kitap alır, bir müzik eserini dinlemeye koyulur ya da görmek üzere bir tablonun, heykelin, fotoğrafın... karşısına geçer; kaçınılmaz olarak kendi zengin düşünsel birikimiyle yapıtı yeniden üretir.

Olgunluk, büyü, serüven gibi sözcüklerle betimlenebilir, sanatın süreçleri. Doğumundan ergenliğine kadar, sanat yapıtının; kendi sanatçısı, alıcısı, eleştireni ve tarihçisi ile kurduğu çetrefil ilişki, dalgalı bir deniz gibidir. Sanatçının yapıtından geçmesi, işin doğası gereği onu savunamaması, açıklayamaması, çok iyi ya da kötü, tüm uç değerlendirmelere rağmen kendinde hâlâ devam etme gücünü bulması, bir olgunluğun işareti sayılamaz mı, sizce de? Örneğin, bilinçaltının yönetimi ele geçirdiğini şaşkınlıkla fark edeceği, başkalarına ait yorumların denizinde, “bir ben vardır bende, benden içeri” misali, üreten “kendi”sinin nerede başlayıp bittiğini (hayretle) sorgulatacak ürünlere kavuşmak, serüven ve dahi büyü değil midir?

Ama ne çetrefil iş! Çünkü sanatın bu beklenmedik hesapsızlığı, en çok yaratıcısını hırpalar, dönüp dolaşıp sanat kurumlarının eline düşmek marifetiyle. Leyla Erbil’in sanat yaşamı da bu süreci en açık şekilde gözler önüne serer.

“Yaralı doğar bütün insanlar, anlaşılacak, sevilme, sevecenlik dilenir ömrünce...”

İnsandır yazarlar ve onlar da Erbil’in bu tümcesinde dile gelen gereksinimlerle doğar. Leyla Erbil için durum farklı mı? Ne var ki Erbil, edebi hayatının bir evresinde şöyle de yazar: “(...) Unutulmaktan bana ne? Satmamasından bana ne? Ben, beni yedi kişi anlasın istiyorum, yedi kişi yeter bana!”

Bu olgunluktur. Öyle ya, zorla güzellik olmaz. Yalnızca kendimizi / beklentilerimizi değiştirebiliriz!

Leyla Erbil, 1931 yılında, İstanbul’da doğar. Kadıköy Kız Lisesi’ni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İngiliz Edebiyatı Bölümünü bitirir. Dehasını gündelik yaşamından ayrı tutarak, İskandinav Hava Yolları, Ankara Devlet Su İşleri gibi çeşitli kurumlarda çalışma deneyimi kazanır.

İlk öyküsünü ancak 1956 yılında, 25 yaşındayken yayımlayabilecek-

tir. Uğraşsız adlı öykü 1952 – 1972 yılları arasında, iki büyük edebiyatçımız Salim Şengil ve Nezihe Meriç’in çıkarıp yönettiği Dost Dergisi’nde yayımlandığında, 50 kuşağına kuşkuyla yaklaşan gelenekçi kurumlar tarafından burun kıvrılarak karşılanır.

Nihayetinde yayımlanmıştır. Varoluşçu temaları işleyen ilk öyküleri ilgi çeker. Bu sıra dışı yazarın verimleri, dönemin çağdaş editörleri eliyle, Seçilmiş Hikâyeler, Yeni Ufuklar, Yeditepe, Papirüs, Ataç, Yelken gibi edebiyat dergilerinde yer alır. Ama her yer alış yazar için bir “ah!” yaratır. Edebiyat kurumlarının beğeni ölçütlerine, iç hesaplarına uygun düşmez onun yaşama bakışı, cinsiyetçilikle ilişkisi ve yazın pervasızlıkları... 50 kuşağında beliren özgün anlatı dilleri ve eleştirel bakışın pek de hoş karşılanmadığını kanıtlayan pek çok dönem kaydı var elimizde. Bizim şimdi yere göğe koyamadığımız aynı kuşağın ve Leyla Erbil’in de, sanat içinde varoluş mücadelesi çetin geçer o yüzden. “Bu yeni gençler” yakınmalarının sohbet ortamlarını beslediği, gayet tanıdık bir direnç, Erbil ve yazın arkadaşlarının değişime taraf olmakla yaptıkları kıymet bilmezliğin ve saygısızlığın da göstergesidir, gelenekçiler için. Lakin kuşak arkadaşları gibi Erbil de, var olan kelime hazinesi ve dil kurallarına getirdiği yenilikler, yeni biçem ve biçim arayışları, herhangi bir kanona bağlı olmamayı seçmesi, yazınsal niteliklerinden ödün vermemesi, tabular ve baskı gruplarıyla mücadele etmesi yüzünden karşılaştığı tepkilere direnir, sonuna kadar!

“1960’larda yazma kurallarını, hikâye kalıplarını rafa kaldırıp geleneklere karşı çıkarak ortaya atılmak en azından benimsenmemeyi, beğenilmemeyi göze almak demektir. (...) O atılımı göze almasaydım belki ben hâlâ arkadaşlarımdan kitaplarından ödünç konular, diller, imgeler almakla oyalanıyor olabilirdim.” (Leyla Erbil)

Yazar Türkiye Sanatçılar Birliğine (1970) üye olur ve Türkiye Yazarlar Sendikasının (1974) kurucuları arasına katılır. Uzun yıllar boyunca PEN Yazarlar Derneği üyesi olarak kalır. Leyla Erbil, 1961’den sonra TİP Sanat ve Kültür Bürosunda görev almıştır. “ABD Iowa Üniversitesi” onu onur üyesi ile seçkinleştirir (1979). 2000 yılında “Edebiyatçılar Derneği”, 2001 yılında “Ankara Öykü Günleri” onur ödülleri değer görülür. Dahası 2002 ve 2004 yıllarında Türkiye PEN Yazarlar Derneğinin Nobel Edebiyat Ödülü adaydır.

“Türk Dili ve edebiyata egemenliği, aynı zamanda insana, hayata ve dünyaya karşı sorumlu aydın tavrıyla ve bir Türk kadın yazar olarak yapıtlarıyla kendini var etmeyi başarması nedeniyle Nobel Edebiyat Ödülüne aday gösterilmiştir.” (PEN’in Leyla Erbil’i Nobel

Edebiyat Ödülüne aday gösterirken yayınladığı bildiriden) 2011’de, Doğu Üniversitesi tarafından 2010 yılında vefat eden yazar ve felsefeci Füsun Akatlı adına verilen “Saygı Ödülü”ne de Leyla Erbil layık görülür. Fakat yazar ödüllere karşı mesafelidir. Onun ödül getirecek hiçbir seçmeyi muteber görmediği bilinir. Buna rağmen takdim edilen yaşam boyu onur ödülünü, arkadaşı Füsun Akatlı’nın adına verildiği için kabul ettiğini belirterek ödülünü alır.

Bana göre, bir sanat yapıtının niteliğini pek çok öge belirler. Yapıtın üretildiği sanat alanının olanakları bir yana, en önemli iki nitelik, yapıtı ortaya koyan sanatçının karakteri ve kişiliğidir. Öyle ya, yetenek varlıkta içkindir. Yaratma süreciyle değerlendirilmezse, kesilmiş çiçek gibi beslenemez, canlılıktan atılır. Yeteneğin can suyunu ise hayata müdahil olma isteği ve coşku oluşturur. Coşku, (daha genişçe) yaratım aşamasında, iç ve dış uyaranların kamçılıdığı güçlü duygu durumu, bununla başat gelişen farkındalık, bilinç artışı, özgün kavrayış ve kesin keskinde hayata müdahil olma hakkı görmek olarak tanımlanır, tanımlanabilir, tanımlanmalıdır. Bu yükselme hali her tür esrimeye de kapıyı aralayacak, esin denen belirsiz olgu bir yolunu bulup yazarı ileri taşıyacaktır.

Leyla Erbil’i coşturan, ona yöntemini ve üslubunu sunan karakteri ve elbette kişiliğidir. Kişilik ki; zaman, coğrafya ve sanatçının bulunduğu boylamda göveren kültürlerin bileşkesinden oluşan ana rahmine inatla yapışan sanatçı fetus’un (insan ve sanatçı) “olmak” konusundaki kararlılığın biricik kaynağıdır. İşte bu kaynak, Leyla Erbil’de en çok, onu o yapan dünya görüşü ve öz saygı olarak açıklanabilir.

Yaşadığımız dünyada sınıflar üstü bir bireyin varlığı düşünülebilir mi? Ya da sınıflar üstü bir sanatın? Öyleyse Erbil’in kişiliği, “yaşadığı toplumun ahvalinden payına düşen” üzerine düşünen ve düşüncesini eleştirel kılan bir yapı taşıdır. Üretim ve üretim ilişkilerini dayatılan tanımların üstünde çözümler, etik bir evreni hedefler, ezilenin yanında saf tutar, yapıtları ya da toplumdaki yeri görünür bir kişi sıfatıyla, hak için her türlü mücadelede söz alır. Yazarın en belirgin betimlenmesidir; bireylerin özgür, eşit, üretici, kaderine müdahil olduğu bir düzenin umudunu yüreğinde koruyor olduğu.

Leyla Erbil’in ilk kitabı Hallaç’ı (1959) insana Marksist ve Freudien açıdan bakan öykülerini topladığı Gecede (1968) adlı dosyası izler. Yazar Selim İleri “Leyla Erbil daha ilk kitabı Hallaç’ta alışılmış öykü yazımını zorlar, öykünün sınırlarını kurcalar. Dünyaya bakışında döneminin öbür yazarlarından farklı bir tutum içindedir. Burjuva yaşamının yapaylığını, ikiye bölünmüşlüğü, kaypaklığını gözlemcilikle verir.” derken, Gecede için “Gecede bence Türk hikâyesinin başyapıtlarından biridir” saptamasında bulunur.

Tuhaf Bir Kadın (1971), kadının toplum içindeki yerini sorgulayan,

kadın olma haline ilişkin bilincini tartışan ilk romanı olur. Aynı zamanda Mustafa Suphi Olayını konu aldığından Erbil, her baskıda M.Suphi hakkındaki yeni araştırma ve bulguları da kitaba eklemeye çalışır. Yazar, “Tersi, yanlı davranmak sayılır ki bir romancının da baş düşmanı odur” der.

Üçüncü bir öykü kitabı gelir Tuhaf Bir Kadın’ın ardından; Eski Sevgili (1977). Kitabın çeşitli yayınevlerince baskısı yapılmıştır. Bu baskılardan birinin arka kapağında şöyle tanımlanır dosya: “Öyküde yeni pencereler açan Leyla Erbil bu kitabında da alışılmışın sınırlarını zorluyor. Her zaman söylenenin ve görünenin ötesini yansıtmayı başarabilmiş olan yazar, ‘Eski Sevgili’yi oluşturan öykülerinde de zengin ve usta bir anlatımla sesleniyor okuruna. Özü, görüntüyü ve bilinçaltında gizlenenleri buluşturan, yoğunluğu oranında çekici, yayımlandığı 1977 yılından bu yana hep genç kalmayı başarmış, heyecanını korumuş bir kitap.” Önemli eleştirmenlerimizden yazar ve felsefeci Füsun Akatlı ise “Yazarın hırçın sesinin en tizleştiği kitap” diye tanımlar, Eski Sevgili’yi.

Leyla Erbil’in serüveni bireyin ve toplumun belleği üzerine düşündüğü yeni bir yapıtla devam eder. Bu sefer romandır gelen; Karanlığın Günü (1985). İkinci romanı olur, bu. Talat S. Halman da katılır yazar hakkındaki değerlendirmeler kervanına. Halman, Türkiye’nin ilk kültür bakanıdır, Shakespeare çevirileri ile tanınır. Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nün başkanlığını ve Bilkent Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi dekanlığını da yapmıştır. “Karanlığın Günü”nde Erbil, kadercilikle Tanrıtanımazlık, baskı ile özgürlük, batıl inançla akılcılık arasında parçalanmış modern Türk insanının üzücü durumunu incelemektedir. Bu yapıt yaratıcı gücün bir zaferidir” der, Karanlığın Günü için.

Yavaş yavaş değerini anlarız yazarın. Derken üçüncü romanı yayımlanır, Erbil’in. Yıl 1988 olmuştur. Mektup Aşkları, çarpıcı bir biçim denemesiyle karşılar okurlarını. Onları, üç kadına ait

kurgulanmış mektuplar yoluyla hem bireysel, hem çakışan hayatlara ve en genelde toplumsal dayatmalar ve kişisel isyanlara, ama kaçak oynamadan, ama sahiciliği sorgulayarak bakmaya teşvik eder. Edebiyat, medya, din, tarih, siyaset, hayat üzerine söylenecek sözü vardır yazarın. İma etmek, göstermek, karakterlerin üzerinden ses vermek çabasını sürdürürken kendi sesiyle doğrudan da buluşmak ister okuruyla.

Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar (1995), Düşler Öyküler (1997) yayımlanır, aynı çalışkan aralıklarla.

1998 yılında, ilk deneme kitabı Zihin Kuşları'nı yayımlar Erbil ki, Zihin Kuşları, bitmeyen bir arzu olarak başucu kitabı olur, tutkulu okurlarının gece raflarında.

Peş peşe iki Novella ile gündeme oturur, Leyla Erbil. Üretken bir yazardır o, titizlenir ama arayı açmaz çok. Cüce (2001) ve Üç Başlı Ejderha (2005) birkaç yıl arayla Erbil külliyyatının vazgeçilmezleri arasına girerler.

Cüce'de Mustafa Horasan ile ortak, farklı bir sunum da gerçekleştirir. Cüce'nin Zenime hanım, Menipo, Hatçabla, Yıldırım gibi birbirinden ilginç karakterlerini desenleyen Mustafa Horasan'ın ilgilendiği soruların ve dünyaya bakışının Leyla Erbil'inkiyle ortak bir esin zemininde, tutkulu, nerdeyse obsesif ancak farklı dil araçlarıyla çözümlendiğine şahit oluruz. Dönemin önemli eleştirmenlerinden bir diğeri olan, edebiyat adamı Orhan Koçak, "Cüce, son dönemin en önemli, çünkü en yalansız, yalansızlığı içinde en güzel, en ihtişamlı yapıtlarından biri. Artık ancak başka bir şey yapılabilir" diye belirtir görüşlerini.

Üç Başlı Ejderha, dinler tarihi, Roma, Bizans ve Osmanlı tarihi ve güncel zamanların iç içe kurgulandığı, geçmişten geleceğe tüm yaşantıların bu iç içelik bağlamında sorularla kazılıp çıkarılmış bilgilerinden beslendiği bir diğer unutulmaz yapıt olarak eklenir, silsileye.

2011 yılında Türkiye İş Bankası Kültür

Yayımları tarafından Kalan yayımlanır. Leyla Erbil düzyazıyı zorlar, hep yaptığı gibi. O, geleneklerin yazara doladığı prangaları görmezden gelmiştir. Sözü kullanış biçimlerini evirip çevirip şiire yaslayan çarpıcı bir biçimle gelir, Kalan. Kalan'ın sırtında şu satırlar yer alır:

'Kalan
hiçbir şeyden ve her şeyden kalan
bir zamanlar justinianos'ların, fatih'lerin hüküm sürdüğü
istanbul'un altında, şimdi toprakta gömülü olan binlerce
yılın kalıntısından kalan... ibrahim ve ishak'tan kalan...
insanların birbirlerini ayakbabilardan tanıdığı savaşın
yokluk günlerinden kalan... farandolaların dönüldüğü, rum
ustaların elinden çıkma üç katlı, ahşap evlerden kalan...
kierkegaard'ın hasetinden kalan... elbette "kederli bir
şiiir"den kalan..."kederden mi neden bilmem sararmış rengi
ruhsarı.." bir kitaptır kalan... lahzen'in göz ucu ile bir kere
bakıncaya kadar geçen zamandan kalan...
peki kimdir lahzen?
"kimim ve nasıl biriyim
hayatımın neresindeki yaşantıdayım sorarım kendime her
gün
sen hangi bilinçtesin lahzen
hangi göklerin bulutlarından yağdın
bu çorağa söyle
son bilinç ölüm olacağına
ölüm anındaki bilincin bilinci yazılamayacağına göre
hangi kavşağındasın tinsel gerçekliğin"
bu soruların eşliğinde iniyoruz hep birlikte
tıka basa şüpheyle doldurulmuş kuyudan
çıkma için çocukluğa
daha da dibe
toprağın altına
ve orada arıyor lahzen
hakikatinin özünü
ve Leylâ Erbil'in kaleminde devleşiyor edebiyat,
şölene dönüşüyor kalan...'

Tuhaf Bir Erkek (2013), Kalan yazılırken doğar. Metin, Kalan'a girmek ister, ama beceremez. Yazarı onu kenara ayırır. Derken o novella: Tuhaf Bir Erkek... Adıyla, kırk küsur yıl önce yazılmış Tuhaf Bir Kadın'ı çağırıştırır okurlarına. Tuhaf Bir Kadın, Ortodoks sola, aydınların kadın ve cinsellik algısına, derinden işleyen muhafazakârlığa, iki yüzlü ahlaka, tabulara ve daha nelere nelere...

yönelen cesur bir dille yazılmıştır. Erbil de 81 yaşına ulaşmıştır sonunda. *Bir söyleşisinde "Bir karar vererek yazmadım. Tuhaf bir erkek nasıldır, bu tuhafılık nereden kaynaklanır, onu yazmak istedim. Hiç bilmeden oturdum böyle bir gün, yazmaya başladım"* der. İçinde yaşayan başka başka erkekleri aynı kişinin takındığı başka başka isimlerle ayrıştıran yazarın yeni ve yaratıcı coşkusu bitmeyen bir yazın deneyimi... Aynı söyleşide "Erkekler kendilerini olduğu gibi ortaya koymazlar. Zaten kendilerini de tanımazlar. Onları kadınlar söker zaman içinde. Ben böyle düşünüyorum" diye ekler.

Başkaldırı Leyla Erbil'in büyük bir değeridir. Derin gözlemlerinin yayıldığı gep-geniş coğrafyada çoğalır soruları: Nasıl mücadele edilir haksızlıklarla, doğal haklarımızı bizden esirgeyen şartlarla...? İşte duruşuyla verir biz çağdaşlarına yanıtını. Çağdaş olmayanlara karşı sorumluluğunu ise kitaplarıyla yerine getirir Erbil, Tuhaf Bir Erkek de, onları en azından soru sorma yürekliliği içinde olmaya teşvik ederek.

"Leyla Erbil, çağdaş Türk edebiyatının, modern ve kentli edebiyatımızın yüz akıdır. Yerelliğin sınırlarını aşmış da değil, hiç tanımamıştır. Pek çok şeyin sınırını tanımadığı gibi. Bugün, Pen Edebiyatçılar Derneği şaşılmalı bir değerlilikle, hiçbir 'popülerite'si olmamış ve olmayacak bu yazarımızı Nobel Edebiyat Ödülü için aday gösteriyor. Bu, Erbil için, muhtemelen hiç alamayacağı Nobel'den daha değerli olmalı: Kendi gerçeğinin izinden ayrılmamakta direnmek ve buna rağmen, Unutulmuş'u bir -sıfır yenmek!"
-Fusun Akatlı-

"Türkçemize pek az yazarımıza nasip olan bir devrimci üslup ve görkemli imgelem getirdi. Yapıtlarının bazılarında James Joyce'a benzer biçimler, Faulkner'ı andıran biçim öğeleri vardı. Camus gibi, başkaldırını bir tür yaratıcı sanat düzeyine çıkardı. Marx'tan ve Freud'dan esintiler, Beckett'ten sesler getirdi. Ama, hiçbirini taklit etmedi. Leyla Erbil 50 yıllık yaratıcı serüveninde daima özgün kaldı. (...) Sayın Leylâ Erbil'i elli yıldır alkışlıyorum. Bundan sonra da heyecanlı alkışlayacağım." -Nena Çalidis-

"(...)Leyla Erbil'e "Türk edebiyatında modernlerin klasiği" denebilir. ... Onu hiçbir sınıfa sokmak mümkün değildir. Ne mutlak bir feminist ne de bağnaz bir komünisttir. Leyla Erbil sadece kendisidir ve insani, edebi bir mercidir." -Erika Glasen (Tuhaf Bir Kadın'ın Almanca

baskısının önsözünden)-

“Fransız Devrimi tek büyük yazar çıkartmıştır denilir, onu da kabul etmedi: Sade. Sovyet Devrimi, şairlerini sevmedi: Alkol, intihar, çalışma kampları. Cumhuriyetimiz, en radikal yazarlarına fanus geçirdi: Nazım Hikmet, Oğuz Atay, Leyla Erbil.” - Enis Batur (Ve Sinema, 1985)-

“1960 sonrasında Batı’da gelişen Foucault, Deleuze, Derrida gibi Nietzsche’yi, Spinoza’yı ve Marks’ı yeniden yorumlayan düşünürlerin kimi tezleri, Leyla Erbil’in 1950’lerin sonunda yazdığı kimi öykülerinde içkindir.” -M. Temizyürek, L.Erbil İşaretleri-

“Leyla Erbil, bekâret, ensest, cinsel taciz, şiddet gibi edebiyatımızda tabu sayılan konuları işleyen ilk kadın yazar oldu.” -Nedim Gürsel-

“Türk edebiyatçısı ilk olarak Batı’nın estetik ve düşünsel alandaki yaratışlarıyla aralarında Leyla Erbil’in de bulunduğu 1950 sonrası yazarlarıyla, zamansal açıdan aynı hizaya gelmiştir.” -Selahattin Hilav -

Yazar ve insan olarak tavrı, toplumcu gerçekçi ve psikanalitik içerikle ele aldığı konular, dil ve anlatımı, kendine özgü bir notasyonla işaretlediği metinlere yüklediği özgürlükçü anlamları (“Leyla işaretleri”*), beslendikleri, etkilendikleri, düşünsel akrabaları, daha iyi bir geleceğin ilk adımının bugün atılacağına dair bilgisi ile büyük yazar Leyla Erbil; “İnsanın, acımasız gerçeklikle yüzleşmesini istiyorum” der ki, acımasız değil, kaygılıdır yazar!

“Çok özünde insanın, yüzünü tersine çevirmekle acımasız gerçeklikle yüzleşmesini istemekteyim. Seçtiğim kişiler deli falan da sayılmaz, normaldirler bazen doğa üstü güçler taşıyan gülünç mitik varlıklardır. Jean Baudrillard, ‘En kötü şey, yalnızca duygusal ve gereksiz bir işlev olan anlayıştır. Hakiki bilgi, hiçbir zaman ötekinde anlayamayacağımız şeyin bilgisidir...’ İster Doğu ister Batı düşüncesinden olsun bize gelen bilgileri sarsacak öyle yeni deneyimler yaşamaktayız ve dünyanın kanı her yandan bizi öylesine kuşattı ki iyilikten sevgiden söz etmek de yeni bir delilik oldu. Epey bir süredir ‘hümanizm’ sözcüğünün kurbanlar isteyen çok tehlikeli bir siyaset olduğunu düşünüyorum; ister Muhammet’in ağızından konuşarlardan gelsin isterse Vatikan’dan.” (Leyla Erbil)

“Türk edebiyatında ‘avunma’ karşıtlığını yazarlığının temel eylemine dönüştüren iki yazardan biri Vüs’at O. Bener, öteki de Leyla Erbil’dir” demişler. Sakatlanmış insan çoğunluğunun bunu normal olarak tanımladığı bir toplumu irdelediğini vurgulayan yazar için, potansiyel suçlu olacağını bilerek doğan çocukların dünyasıdır, bu bizimki!

“Ben sık sık insanın yaralı, sakatlanmış doğduğuna sevgiye, sevecenliğe muhtaç olduğuna değindim. Şimdi de aynı şeye inanıyorum. Özel hayatımda da yufka yüreğimin biriyimdir. Ama böyle olmak yazarken insanlığın her an şaha kalkabilecek kötülük tohumlarıyla donanmış olduğunu görmezden gelmemizi gerektirmez. Elbette tüm kötülük kaynaklarının bilincinde olduğumu iddia edecek durumda değilim, bilgi kaynaklarımızın gerçekliği üzerine de şüphelerle doluyum ama insanı yansıtma yöntemim delilik görünümü bir yelpazede yer alıyor daha çok. Kimi yazar Tanrı ağızlıdır öyle yazar, ben çoğunlukla deliye gerçekleri söyletiyorum. Böylece dili her yöne döndürebiliyor, özgürleştirici olanaklarımı çoğaltıyorum. Bu yöntem metni ‘sözmerkezcilik’ten de kurtarıyor; yani dilin değişimini engelleyici söylemden kurtuluyor metin.”

Ne sanatçı ne de insan olarak eylemsizlik onun için kabul edilebilir değildir. Dalkavukluktan, soyut toplum sevilerinden sakınır. Dünya

görüşünün penceresinden baktığı edebiyatın olanakları ve insanı irdeleyen diğer disiplinlerin araçlarıyla derinleştirilen özel kazılar yapar, adeta. Toplumsal olguların çelişik örüntüsünü gözden gizleyen egemen ideolojilere ve bireylerin bu ideolojiyi algılayış biçimlerine karşı duyarlıdır, okurunu sormaya ve nasıl olursa olsun yanıtları duymaya yüreklendirir. Yine bir başka söyleşisinde “Epey bir süredir ‘hümanizm’ sözcüğünün kurbanlar isteyen çok tehlikeli bir siyaset olduğunu düşünüyorum” dediğini anımsıyorum. Baskı altındaki toplumlar, onun ilgi alanını oluşturur. Erbil, kendi değerlerini hiçe sayma pahasına, içerik, dil, biçim bağlamında ürettiği dik başlı edebiyatla hem bireysel hem de toplumsal sağalma ihtiyacını karşılama hedefini içtenlikle görev bilir. Bununla birlikte nerede duracağını bilen de bir yazardır, Leyla Erbil. Yapıtlarının hiç birinde, dayatılan, dikte edilen bir görüşün gölgesi altında kalmazsınız. Elbette metin tarihsel gerçekliğin zemininde yükselir ve biçimi, dili, içeriği ile geçiciliğe savaş açar. Yazarsa yaşadığı gerçekliğin dayattığı sınırlara açar savaşını, elini taşın altına sürer, bir birey olarak; sürgit ve tekrara düşmekten kaçınarak. Hepimizin bildiği gibi Leyla Erbil’in yapıtları böyledir, hepsi de hep yenidir. Ortaya çıkan metinler yazarın içinde yaşadığı düzeni tartışır; yaşama ve edebiyata karşı etkin tutumunu yansıtacak şekilde. Onun umudunu ve yaratıcı coşkusu canlı tutma çabası, değerli yazarımızın, hem kendisinin hem de metinlerinin temel etiğini korumak kaydıyla sekter olmaktan uzak, dönüşümü süren, diyebiliriz ki organik zihinsel gelişimini sürdürmesi, olarak yorumlanmalıdır. İlk öyküsü Uğraşsız, ilk kitabı Hallaç’tan bu yana altmış yıla yaklaşan üretimi boyunca bilinci bilenmiş, büyük bir değerdir biz okurları için.

Leyla Erbil toplumsal sorumluluğunu sonuna kadar üstlenen (her şeyden önce) bir insan olarak, hem de tüm ilişki evrenlerinde, gerektiğinde yıkmayı, karşılığında yıkılmayı göze alarak cesaretle tamamlamıştır yaşamını. Onu 19 Temmuz 2013’de yitirdik.

*Leyla İşaretleri

- virgüllü ünlem (ünlemin sonlanmadığı, sürdüğü yerler)
- virgüllü soru (sorunun sonlanmadığı sürdüğü yerlerde)
- yan yana üç virgül (duraklamanın uzun sürdüğü aralarda)
- üç virgüllü ünlem
- üç virgüllü soru işaretleri

Bilinç ve dildeki kırımları imleyen farklı noktalama işaretleri. Bildiğimiz noktalamaların yetmediği anlara özel, yazar tarafından tanımlanıp kullanılmış.

- “Bir insanın soluk bile almadan, üst üste yinelediği bir cümle (...), ne büyük harf tanıyabilir ne küçük harf ne virgül ne nokta; işte o aralara benim yakıştırdığım “virgüllü ünlem”dir.”
- “Ya da soru düşüncesinin kurallara uymadığı durumlarda, bu soru (...) soluk soluğalığını koruduğu sürece ona da üç virgüllü soru ya da benzerini koyabilirim.”
- “İnsana bakış açım, onların tümünün sakatlanmış, yaralanmış oldukları noktasında ısrarlı olunca (...) onları bilinen cümlelerle anlatmak ya da birinci tekille konuşurmak yeterli olmayabiliyor. Bunun gibi cümlelerin yapısını, anlamını oynatan, başkalaştıran bir söylem klasik işaretleri de değiştirmeye zorluyor.”

Kent Bahçeleri

Yazı ve Fotoğraf: Şule Gönülsüz

Kendinize bir kent bahçesi oluşturun, görün bakın hayatınız nasıl değişecek...

Kentte bir bahçe oluşturmak kimilerine göre imkânsızdır çünkü her zaman bahçemiz çok: "Küçük bir balkonda bu iş olmaz, etrafımızda toprak bile kalmadı, apartmanın bahçesinde sadece çimen istiyorlar, organik tohum ve fideyi nereden bulacağım, ben çiçek bile yetiştiremiyorum, zaten zamanım da yok, vs." Hepsinin gerçeklik payı var ama isterseniz yaparsınız.

Modern kent yaşamında her şey hızlandı. Birakın kentte sebze meyve yetiştirmeyi, kendi yemeğimizi bile yapamaz hale geldik. Zamanımız yok. Her şeyi hazır alıp hızla tüketmemiz lazım. Bizim yerimize kırsal alanlarda zaten sebze-meyve yetiştiriliyor, önceden sadece çiftçiler yetiştirirdi, artık özel şirketler de tarıma el attı, paralı işçileri var, hatta mevsim dışında seralarda bu işi yapıyorlar, sonra onları toplayıp kamyonlarla kentlere dağıtıyorlar. Uzun mesafeler için donduruculu tırlar bile var, depolanıyor, paketleniyor, kabzımallar hallerde aracılık yapıyor, çoğu zincir marketlere dağıtılıyor, orada da depolanıyor, sonra biz gidip pazardan, manavdan veya marketlerden alıyoruz. Modernleşme bu demek, bizim vaktimiz yok. Aslında bunun böyle olmadığını hepimiz biliyoruz. Yediklerimizin hangisinin hormonlu, suni gübrelili, kimyasal ilaçlı, genetiği değiştirilmiş olduğunu tam olarak bilemiyoruz ama içimizde hep bir şüphe var, farkındayız. Ne yazık ki bu sessiz kabullenme sürdürülebilir bir şey değil. Bu sebeple dünyada bazı insanlar daha doğal beslenme ve yaşama için bir şeyler yapmaya çalışıyor. Kent bahçeleri buna iyi bir örnek.

Kent Bahçesinin Balkon Bahçesi ve Hobi Bahçesinden Farkı

Balkon bahçeciliği daha çok çiçek yetiştirme ile saksıda maydanoz, tere, roka gibi salatalık malzeme yetiştirmeyle dayanır. Zincir marketlerde satılan Pencere Önü Bostanlarında olduğu gibi bir saksıya tohumları eker, sular, beklersiniz, kısa zamanda yeşillikler çıkmaya başlar. Balkonda domates bile yetiştirebilirsiniz, onların çiçek açmasını, sonra minik domateslere dönüşüp büyümesini, yeşilken birkaç ayda kızarmasını gözlemek, onların bakımını yapmak, sonra da afiyetle yemek gerçekten çok zevklidir. Ama burada amaç bir ailenin sebze meyve ihtiyacının bir bölümünü karşılamak değildir. Çiçek dışında yetiştirilen sebzelerle balkon bahçesi ancak kent bahçesinin minyatür bir örneği olabilir.

Hobi bahçesi ise daha çok belediyelerin hazırladığı alanlarda, çoğu zaman sadece hafta sonları gidip size ayrılmış alanda ekim dikim yapıp ailecek de vakit geçirebileceğiniz yerlerdir. Hobi bahçeleri kentin karmaşasından uzaklaşıp doğayla barışmak için ideal alanlardır. Küçük ölçekli de olsa tarım yapmak, temiz havada toprakla uğraşmak, bedenen ve zihnen insana çok şey katar. Yetiştirdiğiniz sebzeleri eve götürüp bir güzel yersiniz. Ama hobi bahçesinden de ailenizin sebze meyve ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamazsınız. Adı üstünde bu ancak bir hobidir. Kuşkusuz hobi bahçeleri ve balkon bahçeleri çok yararlıdır, kim bilir belki buralarda edinilen deneyimlerle ileride siz de bir kent bahçecisi olabilirsiniz.

Kent Bahçesi Nedir, Yararları Nelerdir?

En az 20-25 m²'lik bir alanda, evinde veya bahçe olarak ayrılan alanda en az bir ailenin sebze meyve ve ihtiyacının önemli bölümünü karşılamak amacıyla kentte oluşturulan ekolojik üretim alanıdır. Kent bahçesi büyük bir balkon veya terasta saksılarda, ev ya da apartman bahçesinde veya kentin boş alanlarında oluşturulabilir. Batıda özellikle son yıllarda yaygınlaşan, mahalle/topluluk bahçesi (community garden) olarak bilinen bahçe türü ülkemizde asırlardır devam eden bostanlara benzer. İstanbul'daki Yedikule Bostanları 1500 yıldan fazla zamandır kentsel tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Geçtiğimiz yaz Harvard Üniversitesi'nin yaz okulu kapsamında burada "Şehir ve tarım: İstanbul'un tarihi bostanlarını korumak ve çalışmak" adıyla bir ders bile verildi.

Kent bahçesinin yararları saymakla bitmez. Amaç binlerce milyonlarca insanı beslemek ve kâr etmek olmadığı için hileye hurdaya bulaşmaya gerek yoktur. Suni gübre, kimyasal ilaçlar, hormonlar, hibrit ve genetiği değiştirilmiş tohumlar kullanmaya gerek yoktur. Üretim kent içinde sağlandığından taşıma ve depolama masrafı da yoktur. Böylelikle fosil yakıt tüketimi de azalır. Salınan sera gazlarının %20'sinden fazlası tarımsal üretim ve ürünlerin ulaştırmasından kaynaklanıyor. Kent içinde tarımsal üretimin artması sera gazı yayılımının azalmasına ve böylece iklim değişikliğinin önlenmesine katkı sağlar. Karbon ayak izimiz büyümaz. Ayrıca taze sebze meyvedeki antioksidan miktarı kilometrelerce öteden gelmiş ve beklemiş olana göre çok daha fazladır. İyi planlama ve bakımla kent bahçenizde yetiştirdiğiniz ürünlerle daha sağlıklı ve ucuza beslenebilirsiniz.

Kent bahçeleriyle toprağın su çekme miktarını artırarak sel ve su baskınlarının bile önüne geçebilirsiniz. Kentteki yeşil alanların artması yağmurun daha fazla yağmasına neden olur, başka bir deyişle kent bahçeleri kuraklığı da önler. Aynı şekilde bol yeşillik bol oksijen demektir, kentlerin havası temizlenir. Tabii ki bunlar kent bahçesi sayısının çok artmasıyla olabilecek şeylerdir. Kent bahçenizde evsel atıklarla kompost yaparak hem toprağınızı zenginleştirirsiniz hem de evden fazla çöp çıkmadığından kent çöplüğü dolup taşmaz. Kent bahçesinde çalışmak sadece yetişkinler için değil yaşlılar, gençler ve çocuklar için de iyi bir etkinliktir. Çocukların toprakla uğraşmaları, yetişen ürünleri toplamaları doğaya ve çevreye daha saygılı bireyler olarak büyümelerine katkı sağlar. (1)

Gıda Sanayi

Yerel ve işlenmemiş gıda daha sağlıklı, ucuz ve daha az enerji demektir. Mesafe arttıkça enerji tüketimi artar, araya daha çok insan girer, ürünün fiyatı artar. Daha çok insana ekme kapısı gibi gözükse de işin aslı uzun vadede ağır maliyetlere ve bedellere yol açar. Önceki yüzyıllarda da kuraklık yaşanırdı ama

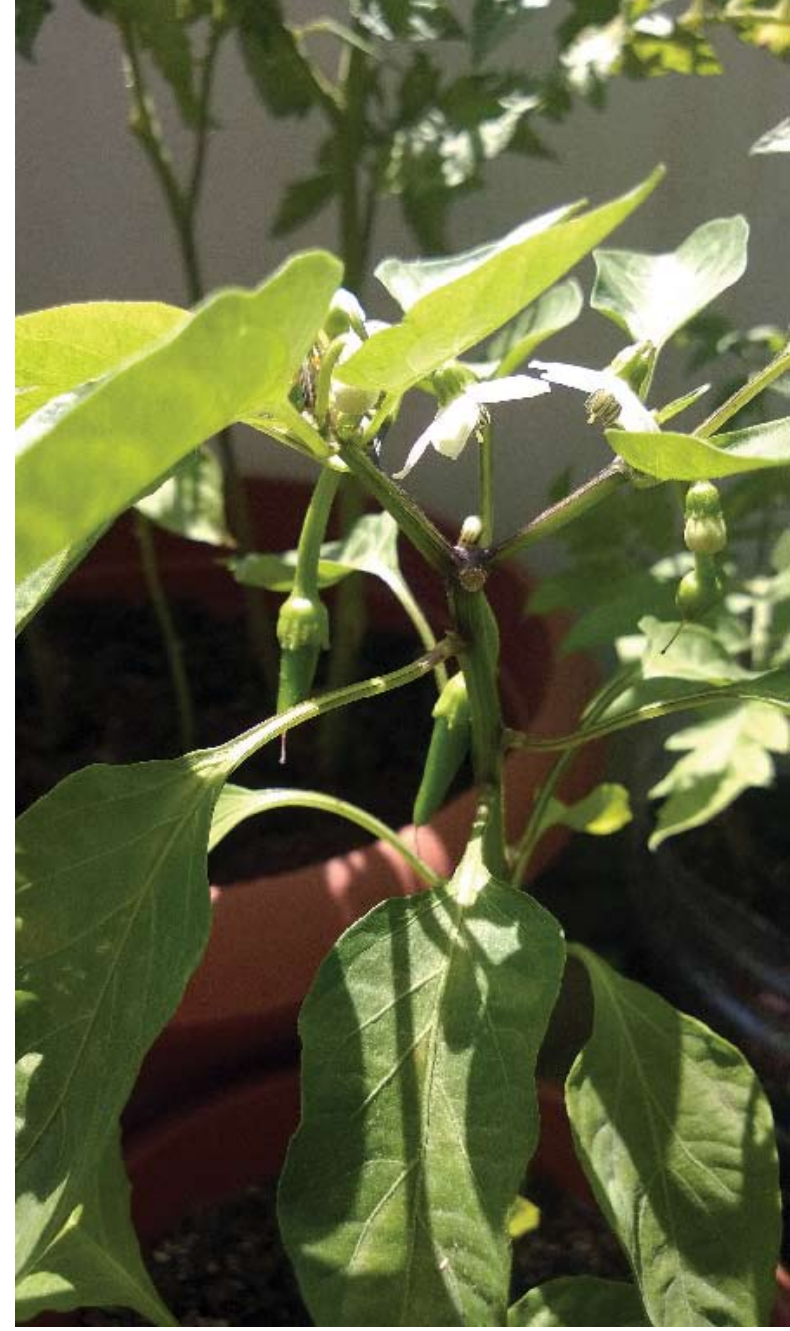

iklim bu kadar değişmemiş, temiz su kaynakları bu kadar azalmamış, dünya bu kadar kirlenmemiştir. Çok değil bundan yaklaşık 100 yüzyıl önce dünyada insanlar gıdasının önemli kısmını ya kendi üretiyor ya da en yakın yerden temin ediyordu. Belki bazı baharatlar uzaktan geliyordu ya da kahve gibi ürünler, onun dışında temel gıdalar, sebze ve meyvenin çoğu, başta ekmek yapımı için tahıllar, hayvansal ürünler hep yakın çevreden sağlanırdı. Ama sanayileşme, nüfus artışı ve kentlere göç yüzünden köyler hızla boşaldı, tarımsal alanlar azaldı, milyarlarca insanı beslemek için teknolojinin yardımıyla gıda üretimi de sanayileşti. Bu belki kaçınılmazdı ama pek planlı yapıldığı söylenemez, sonuçlarını hep birlikte yaşıyoruz.

Yeryüzünde bir denge olduğu aşıkârdır ve bu denge nin bozulması pek çok olumsuz şeye sebep olur. Ekolojik denge dünyanın çoğu yerinde bozulmuştur, aşağıdaki paragraf tarımsal açıdan dengenin nasıl bozulduğunu özetler niteliktedir:

“Traktör Türkiye’ye 1950’lerde girince işler değişt i. Meralar sürüldü. Çok üretim elde edildiği söylenir. Aslında meralar sürüldüğü ve kullanıldığı için üretim artışı olmuştur. Geleneksel tarımda az ürün elde ederdik. Bugüne göre sağlıklı olurdu. Mutlu idik. Gelirimiz daha iyi idi. Traktör ile ekolojik yarılma başladı. Yem sanayi girdi. Hayvancılık merada yapılan bir iş olmaktan çıktı. Ahırda yapılır oldu. Hayvancılık ile bitkisel üretim bağı kopunca kimyasal gübre gerekti. Kimyasal gübre kullanılınca çok su gerekti. Su ile yabancı otlar çıktı. Otlarda böcek çoğaldı. İlaç atıldı. Ot için herbisit kullanıldı. Biz çiftçiler şirketlere para ödeyen makineler haline geldik. (2)

Bu görüşe ister katılın ister katılmayın ama şurası bir gerçek ki yanlış politikalar, bilinçsiz tüketim, gıda sanayinin yanlış uygulamaları insanların aç kalmasına, sağlıksız beslenmesine ve ekolojik dengenin bozulmasına neden oluyor. Endüstriyel tarım dünyada ürün çeşitliliğini de azaltıyor. Daha çabuk büyüyen veya daha dayanıklı olan ürünler yetiştirmek ve elbette daha fazla kâr etmek için bazı tarımsal ürünler gözden çıkarılmıştır. Örneğin 1949’a kadar Çin’de 10.000 buğday çeşidi varken 1970’lerde bu sayı 1000’e inmiştir. FAO’nun (Gıda ve Tarım Örgütü) 150 ülkede yaptığı araştırmaya göre son 100 yılda dünyada biyolojik çeşitliliğin %75’i kaybolmuştur. (3) Bu korkutucu tabloyu geri çevirmek mümkün değildir ama mevcut türleri korursak, yerel tohuma ve üretime destek vererek, kentlerde kendimiz ve yakın çevremiz için tarımsal üretim yapar ya da yapanları desteklersek ekolojik dengenin daha fazla bozulmamasına ve sürdürülebilir yaşama yardımcı olabiliriz. Birleşmiş Milletler’in 2010 yılında hazırladığı rapora göre açlıkla mücadelede ve dünyanın beslenmesinde küçük ölçekli tarım ve kent bahçeleri önemli rol oynayacaktır.(4)(5)

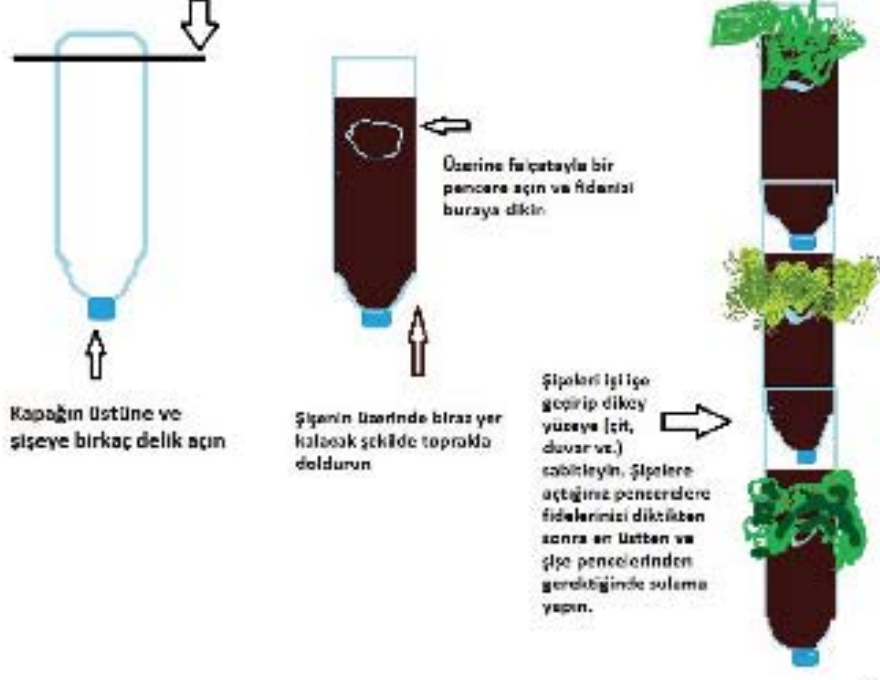

Kent Bahçesi Oluşturmak İsteyenlere Yol Gösterenler

Dünyada yaklaşık 800 milyon kişinin kent çiftçisi olduğu tahmin edilmektedir. (6) Özellikle 1990'lardan itibaren Birleşmiş Milletler ve ona bağlı kuruluşlar, STK'lar, doğal yaşamı savunan çeşitli gruplar, hatta bazı hükümetler ve yerel yönetimler kent bahçeciliğini desteklemeye başlamıştır. Zimbabve, Zambiya gibi açlıkla mücadele eden bazı ülkelerde kent bahçeciliği hükümetlerin desteğiyle gelişmektedir. Küba'nın başkenti Havana kent bahçeciliği açısından çok güzel bir örnektir. SSCB'nin dağılmasının ardından sosyalist ülkeler arasında ekonomik dayanışmayı sağlayan COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) da 1991'de faaliyetlerine son verince ve mevcut ambargolar yüzünden Küba gıdada kendine yeter hale gelmek için kent bahçelerine hız vermiştir. Yerel yönetimlerin desteğiyle 1991'de Havana'da 9000 olan kent bahçecisi, 2001'de 23 bine ulaşmış, 2006'da ise 44 bini geçmiştir. (7) Montreal, Londra, Moskova gibi gelişmiş ülkelerde de kent bahçelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Yaşadığınız kentte yerel yönetimlerin desteği olmadan da kent bahçesi oluşturabilirsiniz. Ülkemizde sürdürülebilir yaşam, ekoloji, çevre üzerine yüzlerce dernek ve vakıf var. Ben herhangi bir yere üye olmam istemiyorum derseniz, çevrenizde bir bilene danışabilirsiniz. O da olmadı, artık bilgiye daha kolay ulaşabiliyoruz, internet var. Arama motorlarına girdiğinizde istediğiniz konuda bilgiyi biraz araştırmayla bulabiliyorsunuz. Sosyal medyada benzer hobi ve görüşe sahip insanların oluşturduğu milyonlarca gruptan size uygun olanını bulmak zor değil. Yabancı dil bilmeden bile sadece paylaşılan görsellere bakarak dahi çok şey öğrenebiliyorsunuz. Yerel tohumları koruyup çoğaltan ve bunların takasını yapan çok sayıda grup var, her yıl Türkiye'nin çeşitli yerlerinde tohum takas şenlikleri yapılıyor. Tohum ve fideleri nasıl ekip diyeceğinizi, nasıl sulama yapabileceğinizi, doğal gübre ve kompostla nasıl toprağınızı verimli hale getirebileceğinizi, böcek ve zararlılardan evde yapabileceğiniz doğal ilaçlarla nasıl kurtulabileceğinizi kolaylıkla öğrenebilirsiniz. Aklınıza takılan her soruya yanıt bulabileceğiniz o kadar çok kaynak var ki...

Her yıl onlarca ücretsiz etkinlik düzenleyen Yeryüzü Derneği'nin (www.yeryuzudernegi.org) Topluluk Destekli Tarım, Yeryüzü Ekoköyü, Takas Şenliği dışında en önemli daimi projelerinden biri Kent Bahçeleridir. Dernek 2011'den beri İstanbul'da kent bahçesi oluşturmak isteyenlere ücretsiz tohum-fide dağıtımını yapmakta, semt buluşmaları ve e-mail grubuyla her türlü bilgiyi isteyen herkesle paylaşmaktadır. Tamamen gönüllülük esasıyla çalışan Yeryüzü Derneği'ne üye olmadan da Kent Bahçeleri Projesine katılabilirsiniz. Yeryüzü Derneği'nin Kent Bahçeleri Projesi bu sene de Aytaç Timur'un koordinatörlüğünde mart ayında başladı. Önce duyurular yapıldı. Nisan ortasına kadar başvurular toplandı. 2014'te yaklaşık 400 kişi başvuruda bulundu. Sonraki 15 gün içinde farklı tarihlerde 11 semtte semt buluşması düzenlendi ve başvuru sahiplerinin bu toplantılardan birine katılması istendi. Burada amaç hem tanışmak hem de kent bahçesi oluşturulacak alana göre istenen tohum ve

fide miktarını belirlemek ve bilgi alışverişiydi. Ekim dikim bilmeyenler için de Validebağ Korusu'nda bir atölye düzenlendi. Mayıs sonuna doğru semt buluşmalarının gerçekleştiği adreslerde ücretsiz tohum ve fide dağıtımı yapıldı. Kent bahçesini oluşturan veya yenileyenler e-mail grubunda çeşitli sorular sordu, bilenler bunları yanıtladı, birkaç ay sonra da bahçelerin meyveleri alındıkça fotoğraflar paylaşılmaya başlandı. Yeryüzü Derneği gibi STK'lar, çeşitli

grup veya topluluklar ve kendi başına bağımsız bu işe gönül verenler arttıkça kentler daha sağlıklı, üretken ve yaşanılabilir hale gelecektir.

Notlar:

- (1) Kent Bahçeleri İstanbul Deneyimi, Editör: Devlin Bahçeci, Yeryüzü Derneği Yayınları, İstanbul, 2012, s.35.
- (2) Nasıl Bir Organik Tarım, Editör: Tayfun Özkaya, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2012, s.17.

(3) Nasıl Bir Organik Tarım, s.116-117.

(4) http://www.climateactionprogramme.org/news/un_promotes_the_benefits_of_micro-gardens_in_africa

(5) http://www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20110308_a-hrc-16-49_agroecology_en.pdf

(6) Kent Bahçeleri Dünya Deneyimi, Editör: Devlin Bahçeci, Yeryüzü Derneği Yayınları, İstanbul, 2012, s.18-19.

(7) Kent Bahçeleri Dünya Deneyimi, s.31-51.

ŞAİRLER BEYAZ ATLI PRENSTİR...

Yazı: Ayşe Kilimci

Öyle midir sahiden? Özdemir Asaf denende peleriniyle, kamçı yerine eline aldığı bir sap papatyasıyla, niyeyse onu beyaz atlı prens sayarım.
Zarafetine, anlatanlardan aşınayız.
Benim kara tahtamda beyaz tebeşirle yazılı, zarafeti, sözgelimi bir mecliste kadınlar varsa, Asaf'ın da elinde çiçek varsa, her kadının önüne bir papatya bırakır. Aktaran şairin yalancısıyım, o ön saftaydı, kâğıdını açtı, ordan yürüttüm.
Günlerden bir gün bir sap papatyayla girer, dost meclisine, olur a...
Papatyalar grevdedir, yahut mevsim kıstır, tek papatya bulmuştur, o tek papatyanın birer taç yaprağını bırakır, kadınların önüne.
Papatya rütbe alır, kadınların gönlü alınır. Şair, tarihe yazılır.
Benim için o gün bugün beyaza yazılı, Özdemir Asaf.
Pelerinlidir, eh bu da asalet, en azından şiiristanda.
Bir at eksik, onu da bulutlardan eyleriz, olur biter. Asmalımescit yahut Çiçek Pasajı önünden her geçişimde tırıs koştüğünü duyarım, şiir atının...
Hazret beyaz buluttan atına atlamış, dört dönmektedir, galaksiyi, adı hem biz gibi yaşamak hünerinde yolun sonuna dönmek gitmekte olanların, hem hayata yeni koyulan gençlerin kalbine yazılıdır. (Bunu duymuş olsa, kaşları çatılır, kim gençtir, kim ihtiyar, neye göre mirim?)
Evet, fosforlu beyaz tebeşirle yazılıdır, yok fosforlu tebeşir biliyoruz a canım, biz bulduk, şimdi akl'ettik, niye diye sorun hele, niçün?
Karanlıkta şıkır şıkır olup seçilsin deyu...
Şükran Kurdakul İmece Dergisi'ndeki (8 Şubat 1999 sayı) "Özdemir Asaf İçin" başlıklı yazısında, ilk şiirlerinin Servet-i Fünun Dergisi'nde yayımlandığını söyler.

Yeni Edebiyat akımının öncüsü gençlere bu dergiyi A.İhsan Tokgöz açmıştır. Onun deyişyle, “faşist öğretinin dayanaklarından biri olan ırkçılık, ulusal geleneklere ve insana ters düşen savaş yanlısı, tüyler ürpertici bir şiir üretimini tezgâhlarken yapılmıştır.”

“Nazım’ı, Ahmet Muhip’i, Cahit Sıtkı’sı, Rifat Ilgaz’ı, Orhan Veli’si, Melih’i ile gürül gürül bir şiir akımı kendini ortaya koyarken, Nazım’dan 22, Rifat’tan 12, Fazıl Hüsnü ile Orhan Veli’den dokuz yıl sonra dünyaya gelen bir şairin talih ve talihsizliğini düşünebiliyor musunuz?”

Yaşayıp yazdığı, sezip duyup söylediği, yazamayıp söyleyemedikleriyle “şaka değil” dir. Söz de şiir de aşk da güzel kadınlar, güzel duruşlar, duyamayışlar, yanılışlar, uyanışlar, ölüşler, gün gün ölüp ölüp dirilişler de öyle... Hayat çünkü, yeterince ciddidir, sarkakaya almaya gelmez, ciddiye alınmak ister. O yüzden düşer şu dizeleri şair;

“Yer altından dinleniyoruz; / Tedirginliğimiz ondan./ Seslerimizi dinliyorlar,/ Ölülerin katında biriktiriyorlar;/ Sessizliğimiz ondan.”

Akşamüstü gelirmiş Asmalımesçit’e, masasını beyazlarla donatmış, rakı, ayran, yoğurt, beyaz peynir ve karnabaha... Beşli çete... Demiştiniz size, beyazlıklar prensi diye.

Beyaz kâğıdın hükümrani, beyaz sofraların da.

Ölümsüzlüğün sırrını zeytinyağında bulduğuna inanır. “İnsan” der, “bu yiyeceklerle 90 yıl bile yaşar.”

Bunu söylediğinin senesine ölüme yazılacağını ne bilirsin?

Ölüm kime sır vermiştir, ipucu yahut? Gelir, alır, gider, hayat dörmek kalır.

Yazılamayan şiirler, söylenemeyen sözler, varılamayan sevgililer...

Ölüm bu, başka şeye benzemez, herkesin kapısına çöken kara deve...

Şişhane’de kutsal beyazlarıyla donatacağı dört masalık meyhane hayalini hakikat yaptırmaz şaire, ölüm.

“Jestlerin şairidir” o, bir başka şaire göre. Şiiri de jesttir.

Babanız Özdemir Asaf ise...

Kızı Seda ilkokulda “şiir bilenler parmak kaldırsın” denince, tahtanın önünde babasının şiirini okur.

“Ölebilirim genç yaşımda/ En güzel şiirlerimi söylemeden götürebilirim/ Şimdi kavak yelleri esiyorken başımda/ Sevgilim,/ Seni bir akşamüstü düşündürebilirim.”

Sınıf, bayram, kahramanlık, aile şiirlerinden sonra gelen bu sahici şiirle sus pus olur. Öğretmen sorar, nereden bildiğini, bu şiirin kimin olduğunu? “Babamın” der küçük kız. “Baban ne iş yapıyor?” “Matbaacı.” “İyi, yarın okula gelsin, beni görsün...”

Akşam olayı dinleyen Özdemir Asaf yalnızca güler... Küçük kız düşünür, uzun saçlı, gür bıyıklı, yana eğik siyah bereli, ıslık ıslık bakışı, r’leri söyleyemeyişi ve şair oluşuyla, babasının iyi ki diğer babalardan farklı olduğunu...

Yuvarlak Masa Yayınlarını kapadıktan sonra ortalıkta görünmez, Bebek’te bir meyhane hayalindedir.

Elif Naci ile bir kokteyldeyken ortalığın ve kadınların hoşluğu, güzel kokular sermest eder şairi. İçkide doludizgin gider, beyaz atlı prens. Öbür prens, hanı fırçasına atlayıp dıgıdık giden Elif Naci, usul gitmesini öğütleyince, “Hazret, merak etme, içki beni serhoş etmez, ama, bu güzeller çarkıma okudu, bilesin” der. (Alıntı: Cumhuriyet, R.Durbaş)

Bazen de kendisi canına okur, kimi gönüllerin... (Ateş Nesin’in “Babam Aziz Nesin” adlı kitabının 138-139. sayfalarından alıntısı:) “Babam’da, başına yan taktığı beresi, ağzında piposu, elinde şiir kitapları, matbaasından çıkmış yürürken görürdüm onu. Haluk eniştesi Kızıltoprak’ta bir pasajda ‘Dayıbey’ adlı ayak üstü meyhanesi açınca, orada sıkça karşılaşmaya başladık. Akşam saatleri uğradığı bu mekânda, benim dışımda pek kimseyle konuşmadan yer içer, peçetelere oracıkta yazdığı dizelerini okurdu. Birgün bana çok kişinin bilmediği bir anısını anlattı: Bir gün koşa koşa yanına gelen ünlü yazar Sait Faik, büyük heyecanla, ‘Özdemir, Özdemir’ der, ‘biliyor musun, herkes yazdıklarımızın altlarını çiziyor bizim.’ Özdemir abi gülümseyerek cevap verir: ‘Evet Sait’çiğim, benim dizelerimin, senin de

---

Karaköy’e gitmek için bindiği dolmuşun şoförü, “neğeye biğadeğ?” diye sorunca mahçubiyetinden Kağaköy’e diyemez, Eminönü der, orada inip yürür Kağaköy’e...

Ondan olmalı, Can Yücel 28 Ocak 1981’de, Bebek Camii’nden onu uğurlamaya Aşçıyan’a geldiğinde yazdığı “Cenaze dönüşü” şiirinde, R’lerin hakkını teslim eder: “Anlaşıldı/ R’lerin intikamı/ Onlar yuttu, Özdemir Asaf’ı.” diyerek...

---

imla yanlışlarının altını!' Nesin, onun o aralar Acıbadem'de büyük, tarihi ahşap bir konakta oturduğunu da aktarır.

Şiirinin bir akıma bağlanması konusunda herkes farklı düşünür, o bağlantısız, bağımsız, kendi gibi bir şairdir. Özgünlüğü de buradan kaynaklanmaktadır.

"Oldu bitti ödüllere ısınmaz, bu yüzden hiçbir yarışmaya katılmaz."

Ne has ve ne hoş eder, katılmamakla... Kim daraya çekebilir bir şiiri, kimin haddine, şairinden gayrı? Beyazlıklara ve ayrılıklara yazılmayanlar mı ölçecektir, şiirinin kar'atını? Kendi ama, kimi haller ve kişilerin kar'atını şiirle tartar, kimi soruların yanıtını şiirle verir: Kızı Seda Arun, evlenme teklifi alınca, konuyu babasına açar. O gece eski eşinin evine gelen şair, kitaplarını masaya bırakır, yanıtını şiirle verecektir: "Sen bana bakma, ben senin baktığın yönde olurum." (YKY. Kitabının önsözünden.)

Tabağını kenara itip, kadehini kitaplardan uzaklaştırınca, babasının yanıtı şiirle vereceğini fark eden kızı hemen makaralı teybi çalıştırır. Asaf, teatral ve doğru bir okumayla, ne diyecekse onu, şiirle söyler.

Hızlan'a göre de doğru tonlamayla en esaslı şiir okuyanlardandır, Asaf.

Yarışmalara gönül eğdirmese de kendi, gençlerin kalbine yazılır, ödülü sonsuz gençlik olur.

R harflerini söyleyemez, ama, bu şiirinin dilini etkilemez, orada R'ler de çınlar, öteki 28 harf de...

Belki Ğ harfi bile tek sesini onun şiirinde bulur, R yerine Ğ dökülünce dilinden... Yumuşak G'nin bile gönlünü almasını bilendir, şair.

Karaköy'e gitmek için bindiği dolmuşun şoförü, "neğeye biğadeğ?" diye sorunca mahçubiyetinden Kağaköy'e diyemez, Eminönü der, orada inip yürür Kağaköy'e... Ondan olmalı, Can Yücel 28 Ocak 1981'de, Bebek Camii'nden onu uğurlamaya Aşiyân'a geldiğinde yazdığı "Cenaze dönüşü" şiirinde, R'lerin hakkını teslim eder: "Anlaşıldı/ R'lerin intikamı/ Onlar yuttu, Özdemir Asaf'ı." diyerek...

Konuşurken zorlanan, çabuk ve anlaşılmaz söyleyen, yahut Ümit Yaşar gibi kekeleyen, farklı dillerden gelip Türkçe'nin ulu ırmağından su çeken nice şair, kaderin hoş bir cilvesi mi, edebiyatımıza?

Konuştuğu gibi yazanlardan.

"Sana güzel deyorlar/ sakın olma." Diye yazar, Yaratmanın büyük ve has sevincini, kıvancını duyan şairler soyundan...

Ömür uzun, söz kısa, onda. Ondan mı yazdı acep, "uzun bir öykü"yü?

"Hiç kimsenin kafesine/ Koyamayacağı bir kuş.../ Kaçmasını öylesine/ uçmasını böylesine unutmuş./ Bir insanın sesine/ Gelip konmuş..."

Kalbine konuveren aşklar, gelip sesine konan kuşlar yedeğinde, ilk düştüğü dizeden son satırına, hep kendi yolunu aramış, ararken ama, insanlara sevgiyle, şefkatle bakmış...

Özgün...

Ne güzel söyler Kurdakul, onun şiirine dair: "Yürütmeyle bacanak olan öykünmelerin uzağında" diyerek... 40'lı yıllarda dünyaya ve insanlara şaşarak, hayranlıkla bakarken iz üstünde

yakalandığını duyumsatan bir şiirin peşine düşer, arar durur, şiiri bulduğunda yolunu yitirir kimileyin, Asaf...

Onun dize düşerken her zaman pek de rahat olmadığını düşünür, Kurdakul. Yontuyu aklında en incesine tasarlayan bir sanatçının, taşı budayıp indirmeye başlayınca, elleriyle cenk etmesine benzer bir sıkıntıdır, kimi şiirlerinde, durumu... Ona kalırsa Asaf, 1952'de kendinden önceki tekniklerin tamamına kafa tutmaktan vazgeçtiği zaman kendi sesini bulur.

"Benim söylemek için çırpındığım gecelerde/ Siz yoktunuz."

Dizelerinde bu oluşum evresinin sıkıntılarını mı yansıtır, bilinmez, ama, artık kendini özgür bırakmak istediği bellidir. Şöyle dile getirir bunu:

"Kelimeler dilimin ucundadır/ Kalamaz..."

Bu aşamadan sonra Ö. Asaf şiiri, temelde doğaya, insanlara, yakın çevre oldu bittilerine açılarak yeni yorumlarla donanır. Yer yer keyifli, bıyık altından gülen bir şair vardır. Ama, "insanın ömrüyle devam edecek bir oyun"da acılarını hafife almaktan yorgun düştüğünü sezersiniz. Dikkat edilirse, kendini ve dünyayı yorumlamaya çalışırken bizim uzağında olduğumuz bir şeyleri gözucuyla izlediği görülür, şairin.

"Bir yatağın vardır/Seninledir/Uyuyunca kaybedersin."

50'li yıllardaki kitapları için, Şairler Yazarlar Sözlüğü'nde, "Yoğun düşün ve duyarlıkları, çarpıcı sözcükler seçtiğini sezdirmeden küçük mısralar halinde işlediği kısa şiirlerle" verdiğinin altını çizirken Kurdakul, şunu söylemeden edemez: "Bir karşılaşmamızda çarpıcı sözcükler aradığım doğrudur, ama, çarpıcı düşün örgüsü içinde" demişti bana.

Çarpıcı düşün derken, aykırı doğrular peşine düşmedi ama...

"Günlerimiz' der, 'dün bir, bugün iki/ Sakın bir şey bırakma yarına/ Yarın yok ki..."

Kim bilir, belki kucaklamak istediği, ancak kolları kavramadığı için bunu yapamadığı dünyanın bir garip şairinin, sevmek yüzündendir hayatı uzatmadığı "imkansızlıkları yaşamak mıdır sevmek?/ Yoksa severken imkansız mıdır, yaşayabilmek?" demesi bundan, belki...

Dünyayı gördü, insanları, bireysel ve toplumsal çelişkileri gördü, acımasızlığı gördü...

"Çürük deyorum, çürük değil deyorlar/ Uzak deyorum, uzak değil deyorlar/ Elimle bir bir gösteriyorum/ Evet bakıyorlar, hayır deyorlar."

"Yumuşaklıklar Değil" den aldığı bu dörtlükteki sitem, insana aykırı pisliklerin biriktirdiği tepkilerden kaynaklanır, Kurdakul'a göre." "Bu tepki, Özdemir Asaf şiirinde yoğun ince yergi öğeleriyle çıkar karşımıza.

Yer yer acıya, öfkeye dönüşür."

"Savaş onu okul kapısında yakaladı./ Bir adım kala insanları görmeye/ Elinden kalemini aldılar/ İttiler ölmeye, öldürmeye,/ Tam düşünürken vurdular."

Acıyı ve öfkeyi şiirine kaynak olsun diye biriktirmedi, Özdemir Asaf, yaşadı.

Hepimiz gibi kabul etti.

"Kalacak bir türkü söyledi", öyle gitti.

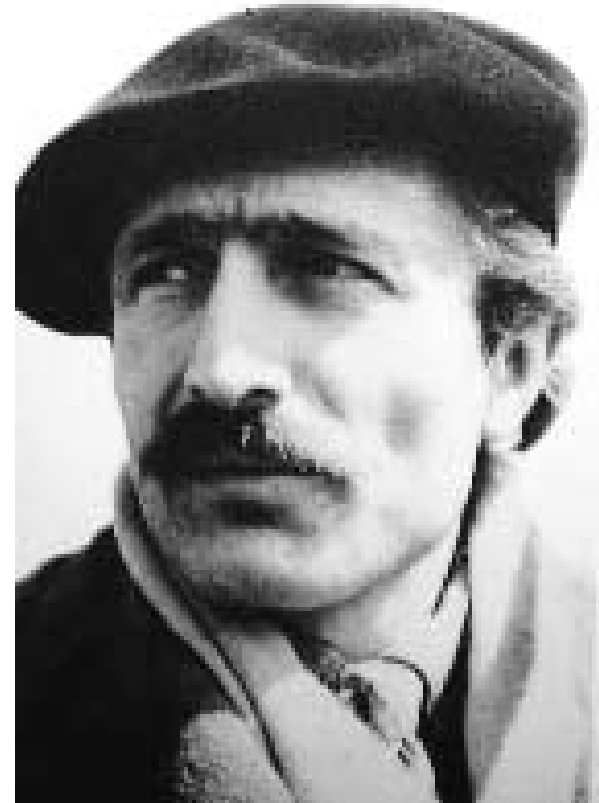
"Sevgiye var olduk, sevdik sevdik/ Kavgalara girdik, öldük, dirildik/ Bir anlam fırını içinde piştik/ Anlamlı güzeli sever gideriz" diye özetledi, ömrün hikâyesini, öyle gitti.

Gitti mi, yoksa gökkubbeye kandil olup asıldı mı, benzerleri gibi?

Gündüzlere, hayata, aşka ve şiire hevesimiz, akşamları şıkır şıkır olduğu dünyamızın, ondan mı?

Bir derin yalnızlığın adamıdır, mananın sesi, kendi yalnızlığı ve kendine özgü şiiridir tek sığınağı...

Özdemir Asaf nam Halit Özdemir Arun'un...

İnsan- Mekân-Heykel İlişkisine Anlam Kazandıran Sanatçı ÖZGÜR ÖZİLTER

Henüz yolun başında. Genç sanatçının sevdiği, inandığı yolda başarılı, sağlam adımlar atmasında, Dedesi Feridun Saraçoğlu'nun katkıları büyük. Bugünün sanatçısını yeşerten tohumlar çocukluğunda atılmış diyebiliriz.

Sanatçı bir aileden gelen Özilter'in, çocuklukta beslendiği zengin damar dedesiyle sınırlı değil. Güzel Sanatlar Akademisi İbrahim Çallı Atölyesi mezunu, Dayısı Zeki Kırıl da sanata yönelmesinde destek oluyor küçük Özgür'e.

Bu verimli topraklarda sanatsal yeteneklerini geliştiren Özilter, ortaöğrenim yıllarında sıkı bir fen eğitimi almasının üniversite seçiminde yaşattığı kararsızlık sonrasında, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümünde karar kılıyor. Verdiği kararın doğruluğu ve gururuyla bugün artık Türkiye'nin çeşitli kurumlarından siparişler alan genç bir heykel sanatçısı.

2005 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümünü kazanan Özilter, eş zamanlı olarak tiyatro ile de tanışıyor. Ondan da kopamıyor olsa gerek, 2009 yılında Devlet Konservatuarı Pantomim Bölümünde yarı zamanlı eğitim görüyor. Malzeme ve teknik konularda, Bihrat Mavitan, mekânsal heykel alanında ise Prof. Nilüfer Ergin Doğruer'in rehberliğinde yol alan Özgür Özilter, öğrendiği her şeyden sanatına katkı sağlamayı başaran bir sanatçı. Tiyatro da bunlardan biri. Bu eğitimle elde ettiği kazanımlarını şöyle özetliyor "Bu eğitim özellikle figüratif çalışmalarım için yeni bir görme biçimi yaratmama yardımcı oldu. Fakülte mezuniyet projemden tam not almamın yanı sıra, üç sergi açmaya yetecek sayıda heykelle mezuniyet sergimi gerçekleştirdim."

Malzeme seçiminde bronz ağırlık verse de tek yönlü bir seçimden yana değil. Malzeme-mekân etkileşimi ve malzemeyle yaşanan maceraya ilişkin ekleyecekleri var. "Heykellerimin ilk malzemesi genellikle balmumdur. Daha detaylı çalışmaya izin verdiği için balmumu kullanıyorum. Balmumu deyince balmumu heykeller geliyor akla. Fakat o heykeller başka malzemeyle çalışılıyor daha sonra balmumu döküm yapılıyor. Ben ise ilk malzeme olarak balmumu kullanıyorum daha sonra bronz döküm yapılıyor. Bunun yanında kösele ve deri heykeller yapmayı çok seviyorum. Aslında malzeme projeye göre seçilir. Öyle bir eskiziniz vardır ki mutlaka ahşap olmalıdır, meydan beton yapıdadır ve siz bütünlük sağlamak için beton kullanırsınız, ya da eskiziniz size bu iş bronz olmalı ve tam da şu noktası parlamalı der. Bazen malzemenin anlam yönünden bir seçimi de olabilir; malzemenin yapacağı çağrışımın peşine düşersiniz. Ben genel olarak malzeme seçimimin bronz olduğundan bahsedebilirim. Özellikle bronzun renk konusunda başına buyruk olması, oksitlenerek renk değiştirmesi çok etkileyici. Hem

dayanıklı hem de aslında esnek bir madde.”

Yurtdışına çıkanlar bizde meydan kültürü olmadığını hemen fark ederler.

Taksim Meydanını soran bir turiste, elinizle meydanı işaret ettiğinizde, şaşkınca bakar; kendi anladığı anlamda bir meydan kavramından oldukça uzak, küçük bir alandır burası çünkü. Heykel ise meydanlarda ortaya çıkmış ve hayat bulmuş bir sanat dalı. Heykel elbette meydanlarla sınırlanabilir. Ancak meydan yoksa, var olanlar da bir kasaba konağının avlusunu andırınca, heykel sanatı kendine yaşam alanı bulmakta zorlanıyor. Küçük kentlerde karşımıza çıkan sebze meyve veya yöreyi anlatan meydan sembelleri de pek heykelle benzemiyor açıkçası. Bunlara ilaveten geçmişte dini yasaklar da söz konusu. Bilinen örnek; İbrahim Paşa'nın sarayın bahçesine koyduğu heykellerin tepki çekmesi, heykelin puta taparlık olarak anlaşılması da sanatın içinden geçtiği yasakların, sıkıntıların, açmazların başka yönü.

Bu konuda Özgür Beyin görüşleri şöyle: “Öncelikle meydan kültürümüz olmadığı konusunda size katılıyorum. Hatta diyebilirim ki, her açıdan meydan kavramına cevap verebilen tek meydanımız Sultanahmet Meydanıdır. Geçmişe baktığımızda halkın toplanma alanı olarak farklı tercihleri olduğunu görüyoruz. Bu kültürel bir olgu, içinde sosyolojik ilişkilerden, devlet anlayışına, dinden geleneklere birçok etmen bulunuyor. Özellikle aydınlanma için meydanların önemi büyüktür. İnsan ilişkilerinin, fikir etkileşiminin, büyük değişimlerin mekânlarıdır meydanlar. Tarihten gelen yasaklar konusunda düşüncem biraz daha farklı. Eğer suret yasağından bahsedeceksek televizyon izleme oranımızın bu denli yüksek olmaması gerekirdi. Yani söylemek istediğim bunun yasaklarla ilgisi yok. İlgili alanlarımızın, hayat görüşümüzün ve zevklerimiz evrilmemesiyle ilgili. Bu durum da bilinmeyenden korkmaya yol açıyor. Özellikle heykel sanatı Türkiye’de tanınmıyor. Dokunmak bizim kültürümüzde çok önemlidir. Herhangi bir şeyi dokunarak tanırız ve anlamlandırırız. İnsanların temas etmek isteyeceği heykellerin meydanlarda bulunmasıyla, halkımızın teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir diğer sıkıntı ise “sanatçı, sanat, heykel, sergi...” gibi kavramların, insanlara kibir, ukalalık ve küçümser

bakış gibi negatif sıfatları hatırlatması. İnsanlar bu duygularla hareket ederek sanat ve sanatçıyla aralarına mesafe koyuyorlar. Bir örnek vermek

gerekirse bir bölgeye, o bölge insanların rahatsız olacağı bir heykeli yerleştirmek ipleri tamamen koparmak anlamına gelir. Çünkü bir görme biçiminin yerleşmediği bir bireyden başaramayacağı bir şeyi beklemek olur bu. Türkiye’de heykelin önemli bir yer tutması için atılması gereken çok adım var. Bunun bir misyon olarak görülmesi, sanattan önce tanıma önem verilmesi gerekli. Bu durum Türkiye’de sanatın gelişmesini, ilerlemesini sağlamaz elbette; ancak halkın sanatı tanıması, anlaması için gerekli olan bir görevdir. Bahsettiğim görevi yapacak olan kişilerse, özellikle akademisyenler olmalıdır. Üniversite duvarları arasında bilgi paylaşımı yapmak yerine bilgiyi ülkeye yaymalılardır. Önce toplumun bu sanattan korkmamasını, bu sanatı görmek istemesini sağlamak gerekiyor. Bir örnek açıklamak isterim: Kadıköy, Altıyol’daki Boğa Heykeli bize inanılmaz ipuçları sunmakta. Her kesimden insan o heykelle dokunuyor, fotoğraf

Bir mekân için tasarım yaparken o mekândan na özel, mekândan koparıldığı anda anlamını yitirecek yapıtlar. Mekânla bir olan, mekânla yapıtın birbirine karıştığı, sınırların ortadan kalktığı ve insan deneyimiyle anlamına varılabilecek yapıtlar gerekiyor.

çekiyor, sarılıyor... Neden? Çok detaylı bahsedebilirim bu durumdan ancak en kısa şekliyle şöyle açıklayayım: Çünkü insanlar aslında boğayı tanıyorlar. Arşetiplerimizde boğayla ilgili birçok duygu ve bilgi bulunuyor. Meydanlarda bulunan tuhaf sebze meyve heykelleri konusuna gelince; öncelikle tanımlamamızı düzeltmemiz gerekiyor. Bir fenomenin, bir madde kullanılarak büyük ölçekli taklit edilmesi heykel sanatını tanımlamaz. Yani o objeleri zaten heykel olarak tanımlamaktan kurtulursak belki yerleştirmekten de kurtuluruz. Yeteneği, bilgisi olmayan insanlara yaptırılan bu büyük ölçekli objelerin, zaten hali hazırda sanat bilgisi eksik olan bir toplumda kafa karışıklığı yarattığı ve yanlış yönlendirme yaptığı çok açıktır. Yazının başında bahsettiğim misyon gerçekleştirilebilirse bunlarla ilgilenmeye de gerek kalmaz. Benim kamusal sanata yönelmemde de bir misyonum var. Belediyelere, kurumlara sanatçı tanımını yeniden belirlemeye çalışıyorum. Elbette maddi gerçekler de var bu işin içinde. Hayatımı heykel yaparak geçirmek için heykelden para da kazanmam gerekiyor. Heykel yerleştirdiğim bölgelerin insanlarıyla sıcak ilişkiler kuruyorum. Elimden geldiğince önyargıları kırmaya çalışıyorum. Ancak dediğim gibi bu büyük ölçekli yapılsa başarıya

ulaşabilecek bir amaç. Açıkçası biz genç sanatçılar büyük zorluklarla başlıyoruz sanat yaşamlarımıza. Bizden önceki ustalarımıza maalesef bazı şeyleri göz ardı etmişler. Yine de tekrarlıyorum, bu görev aslında sanatçıların değil akademisyenlerin görevidir. Sadece sanat okullarında akademisyenlik yapanların da değil..."

Özgür Özilter'in yapıtları, kendi özgünlüğü içinde klasik çizgide değerlendirilebilir. Bunun bir tercih mi olduğu yönündeki merakımızı kendi açıklamasıyla giderelim.

"Tüm sanat akımlarının temelinde klasik sanat vardır. Klasik üsluba tüm gücüyle karşı çıkan akımlar bile klasik sanata bakarak ne yapmamaları gerektiğini örneklemişlerdir. Evet, özgün üslubum klasik sanattan temellenmiştir. Hikmet Onat'ın öğrencisi olan dedem, ressam Feridun Saraçoğlu bir empresyonistti. Çocukluğumun desen çizerek geçtiğini söyleyebilirim. Rönesans resim ve heykellerini çizerdik birlikte. O resimlerdeki veya heykellerdeki figürlerden oyuncaklar yapardık. Bu yüzden klasik altyapım çocukluğuma dayanır. Daha sonra üniversite ve lisansüstü eğitimimde de klasik heykeli hiç es geçmedim. Devamlı çalıştım.

Ancak kendi üslubum klasikten çok farklıdır. Genelde büyük ebatlı heykellerim klasik üsluba yakın olduğu için böyle bir imaj bırakıyorum insanlar üstünde. Ancak bu benim tercihimle

gelişen bir durum değil. Kamusal alan daha çok klasik heykeli talep ediyor ve sipariş bu yönde oluyor. Ben de işimi yapıyorum. Atölyemde üç dört sergi açmaya yetecek kadar sergilenmeye hazır heykelim var. Hepsi de modern heykeller. Ancak sergi açmayı biraz daha ertelemeyi düşünüyorum.”

Heykeltıraş Özilter, herhangi bir kurum veya meydan için sipariş aldığı anda çalışılacak yerin sosyal ve fiziksel yapısıyla nasıl ilişki kuruyor peki?

“Bir kurum ya da meydan için bir sipariş aldığımda açıkçası mekânın sosyal veya fiziksel yapısıyla çok yüzeysel bir ilişki kurabiliyorum. Çünkü ben her ne kadar buna çabalasam da bahsettiğim düzen buna olanak vermiyor. Aslında mekâna özel heykel kavramıyla ilgili yazdığım tez Türkiye için inanılmaz önemli bilgiler içeren bir kaynak. Bu konuda eskiz olarak birçok çalışma yaptım. Ama iş, uygulamaya geldiği zaman her şey karşı tarafın talebine bağlanıyor. Kimse risk almak istemiyor. Bu da çok anlaşılabilir bir durum açıkçası, kimseyi suçlamıyorum. Tekrarlıyorum, akademisyenlere çok görev düşüyor... Bir mekân için tasarım yaparken o mekândan türeyen yapıtlar tasarlamak gerekir bence. O mekâna özel, mekândan koparıldığı anda anlamını yitirecek yapıtlar. Mekânla bir olan, mekânla yapıtın birbirine karıştığı, sı-

nırların ortadan kalktığı ve insan deneyimiyle anlamına varılabilecek yapıtlar gerekiyor. Tüm arzum bu heykel-mekânları gerçekleştirmek...”

Genç heykeltıraşın kendisine yakın bulduğu heykel sanatçıları ise, sanat anlayışının da özeti bir bakıma. “Açıkçası kamusal alanla ilgili üstat diyebileceğim isim Dani Karavan’dır. Tezimi de Bay Karavan’ın yapıtları üzerine yazdım. Gerçekten çok önemli yapıtlar. Bize, mekânın bir sanat yapıtına dönüşmesi ve sanat yapıtının da mekânın yönlendirmesiyle oluşması hakkında çok önemli bilgiler sunuyor.”

Akademik kariyerini sürdüren sanatçı, gelecek planlarını ikiye ayırıyor. Birincisi Türkiye’de, yukarıda anlatılanların ışığında, mekâna özel yapıtlar üretmek. Bu isteğinin gerçekleşmesi onun dışındaki gerçeklerle bağlantılı. Bu yüzden ne kadarını gerçekleştireceğini zaman gösterecek. İkincisi ise hayatı boyunca heykel üretmek.

Türkiye’nin koşulları ne kadarına izin verir, meydanlarımız toplumda karşılığını bulan, insanla ilişki kuran heykellere ne zaman kavuşur bilinmez. Ama Özgür Özilter sanatını, bu güçlükler içinde sürdüreceği donanım, inanç ve kararlılığa sahip.

Özgür Özilter’e verilen “2014 yılı New York Uluslararası Sanat Festivali Onur Ödülü de bu görüşü pekiştiriyor.

Ben genel olarak malzeme seçimimin bronz olduğundan bahsedebilirim. Özellikle bronzun renk konusunda başına buyruk olması, oksitlenerek renk değiştirmesi çok etkileyici. Hem dayanıklı hem de aslında esnek bir madde

Kapı Kapı İstanbul..

Yazı: Ayşe Yetmen Fotoğraf: Figen Uysal Çapan

Yedi tepeli şehrin kaç kapısı vardır acaba? Neredeyse saymakla bitmez! Bizans döneminden başlayarak olası saldırılara karşı etrafı surlarla çevrilen kente girmek için açılan kapılardan bazıları bulunduğu semte adını vererek günümüze kadar ayakta kalmış, bazıları da zamanla yok olup gitmişlerdir. Şehre giriş-çıkışı sağlamak için yapılan kapıların çeşitli kaynaklara göre 60 ila 80 tane arasında olduğu söylenir. Bunlar: Haliç'te bulunan 24 Kapı,

Marmara Denizi surları üzerindeki 15 kapı, kara surları üzerindeki 18 kapı, Galata'daki 24 kapı. Bu bilgiye göre, kapıların sayısı 81'i bulmaktadır.

Bu kadar kapıdan zamanımıza kadar gelebilen 13 kapının adları ve öykülerine gelince:

Ahırkapı: Geçmiş Bizans'a kadar uzanan sur girişi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sarayın has ahırları ve daha sonra belediyenin ahırlarının bu mevkide olması nedeniyle buraya "Ahırkapı" denilmiştir. Ancak, kimi

İstanbul'lulara göre bu kapının adı "ahir" yani "son" kelimesinden gelir. Sirkeci ile Cankurtaran semtleri arasında yer alan Kapının kitabesinden 723'te onarımdan geçtiği anlaşılmaktadır.

Ayakapı: Surların üzerindeki onuncu Kapı; Aya Kapı, IX. yy'da yapılmış... Haliç surlarından günümüze kadar gelebilen iki kapıdan biridir. Şehrin fethi sırasında "Ayadede" namında birinin 300 Nakşibendi ile buradan kaleye hücum ederken, şehit düşmesi ve kapının civarına gömülmesi nedeniyle bu girişe "Ayakapı" adı verilmiştir.

Belgrat Kapısı: Bizans'ın ikinci askeri kapısı, o dönemdeki adı "Ksilokerkos". Yedikule kapısının 650 Metre Kuzeyindedir.

Porta Blakhernai (Blakhernai Kapısı): İmparator Herakleios tarafından 627 yılında yaptırılan surların birinci ve ikinci kuleleri arasında yer alır. Kapının içinde sahabeden Ebu Şeybetül El Hudri'nin türbesi vardır.

Cibali Kapı: Bulunduğu semte adını veren bu kapının özgün adı "Cebe Ali Bey"dir. İstanbul'un fethi sırasında Bursa Subaşı Cebe Ali Bey bura-

daki sur kapısını kırdırıp şehre girmiş olduğundan, bu mevkie Cebe Ali'nin adına hürmeten bu ad verilmiştir. Bu ad zamanla "Cibali"ye dönüşmüştür. Cebe Ali bey'le ilgili olarak başka bir kaynakta, Mısır Sultanı Kladon'un şeyhi olan ve at kılından bir cübbe giydiği için "Cebe Ali" olarak adlandırılan kişinin, orduda ekmek dağıtmakla görevli "Ekmekçibaşı" olduğu bilgisine ulaşılır. Cibali Kapısının yanındaki yazıtta ise "Bursa Subaşı Cebe Ali Bey'i buradaki sur kapısını kırdırıp içeri girdiğinden halk bu civara Cibali demiştir." yazılıdır.

Edirnekapı: yedi tepeli şehrin tepelerinden en yüksekindeki Kapı, Sulukule Kapısına 500 metre uzaklıktadır. Bizans döneminde "Porta Kharsios" ve "Porta Myriandron/Mezarlık Kapısı" adlarıyla bilinirdi. Osmanlı ise, Edirne'ye uzanan karayolunun başlangıç noktası olması nedeniyle buraya "Edirnekapı" demiştir. Deniz seviyesinden yüksekliği 40 metredir. Edirne yönünden gelen sultan, bu kapıdan içeri girer, çarşı meydanından başlayan Uluyol'dan geçerek, Ayasofya Meydanı'na ve oradan sarayın "Bab-ı hümayun" denilen kapsına ulaşırdı. Bizans imparatorları gibi Osmanlı padişahları da sefere çıkarken, askeri ve dini törenlerde zafer alaylarında her zaman bu yolu ve bu kapıyı kullanmışlardı.

Eğrikapı: Adını eğriliğinden alan bu Kapı'dan Tekfur Sarayı'na girilmektedir. Son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un şehir düşmeden bir gün önce, 28 Mayıs 1453 akşamı burada görüldüğü rivayet olunur. Ayrıca Reşat Ekrem Koç'un kitabından öğrendiğimize göre, meşhur Kaşıkçı Elması bu kapının yakınlarındaki bir çöplükte bulunmuştur. -Eğrikapı ile Edirnekapı arasında "Saray Kapısı" ve "St. Callinique Poter-

nası" isimli örülmüş ve gömülü kalmış iki küçük kapı daha vardır.

Mevlevihane Kapısı: Burada, XIV. yy'a kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'i (İstanbul) genişletip kız kardeşi Roma gibi yedi tepeli hale getiren ve surları inşa ettiren İmparator II. Theodosius'un bir heykeli varmış. Bizans dönemindeki adı "Rhesium" olan "Mevlevihane Kapısı", günümüzde "Mevlana Kapı" olarak biliniyor.

Saray Kapı: Turgut Reis heykelinin yaklaşık 100 Metre güneyinde, "Değirmen Kapı" olarak da adlandırılan kapının, arka tarafında bir vakitler Hagios Georgios ve Khristos Philanthropos Manastırları varmış.

Silivrikapı : Halkın giriş çıkışına açılan ilk yer olması nedeniyle önemli bir kapıdır. Bir nevi antik E-5 Kapısı. Belgrat Kapısının 700 Metre Kuzeyinde yer alır. Bizans döneminde Pege Porta olarak bilinen Silivri Kapısının Grekçe kitabesinde "Hayat verici kaynağın tanrıca korunan bu kapısı, dindar imparator İoannis ile İmparatoriçe Maria Paleologos'un ortak hükümdarlıkları döneminde 1438 (veya 1433) yılının Mayıs ayında Manuel Bryennios Leontari'nin emeği ve harcamaları ile yapılmıştır" yazılıdır.

Sulukule Kapısı: Osmanlı Ordusunun kuşatma sırasında şehre girdiği kapılardan biri olması nedeniyle buraya "Hücum Kapısı"da denilmiştir. Topkapı'ya uzaklığı 750 metredir. Bizanslıların "Pempton" dedikleri "Sulukule Kapısı"nın adını, mahallede sakalarla yapılan su kavgalarından da almış olduğu söylenir.

Topkapı: Topçuların 29 Mayıs 1453 Salı sabahı surlarda açtığı gediğe verilen ad. Osmanlı Ordusu, buradan şehre girmiştir. Mevlana

Ahırkapı

Kapısı'ndan 900 Metre ileride, iki kapı arasındaki Yedinci Burçta "Yüce İsa, şehri barışta tut ve savaştan koru" yazmaktadır.

Yedikule Kapısı: II. Theodius'un inşa ettirdiği gözetleme kulesine (Yedikule Hisarları) bitişik iç kemerinde Komnenos Hanedanının simgesi, tek başlı kartal kabartması olan kapı.

Peki ya kaybolan kapılar: Yukarıda öyküleriyle birlikte bahsedilen 13 kapının dışında kapı olarak mevcudiyetlerini sürdürmemiş, ancak kimi ismini verdiği semtle anılan kimi de "eskiden burada, şu adla bir kapı varmış" denilen ve sur girişi olarak bir vakitler insanların sabah akşam giriş-çıkış yaptıkları diğer kapılara bir göz atalım.

Önce, Marmara surları üzerinde açılan kapılar:

- Yedikule sahil yolu üzerinde yer alan "Mermerkule Kapısı,"

- Etrafındaki nar ağaçlarından adını alan "Narlı Kapı" ya da "Debbağ,"
- Bizans döneminde "Porta Psamatia" denilen Türkçesi "Samatya Kapısı",
- Davutpaşa kapısı,
- Bizans İmparatorluğu döneminde "Blanga ya da Vlanga Kapısı olarak bilinen, Osmanlı döneminde önce, kelimenin başındaki "B" veya "V" atılıp, 'Yeni Langa Kapısı' olan "Yenikapı". (3)Yeni Kapı'nın Sultan IV. Murat döneminde geçen ve çok yaygın olarak bilinen öyküsünden başka, "aslı budur" diye öne sürülen, diğer söylencesi ise, Padişah III. Mustafa dönemine ait. Bilindiği üzere, IV. Murat döneminde, içki, tütün, afyon içmek, fal bakmak kesinlikle yasaktır. Rivayet şöyle: Tebdil-i kıyafetle halk arasında gezmeye pek meraklı olan Padişah bir gün adamlarıyla birlikte karşıya geçmek üzere bir sandala binmiş. Sultan hazretleri tebdil-i kıyafet olduğu için sandalcı tanımamış, kıydan biraz açılınca, sandalından denize sarktığı şarap testisini çıkartıp, önce müşterisine ikram etmiş, sonra da demlenmeye başlamış. Padişah renk vermeden, "Şarap yasak; Hünkâr'ın

Cibalıkapı

haberi olsa kelleni vurdurtur” demiş. Sandalcı da “denizin ortasında bizi kim görecektir de Hünkâr söyleyecek” diye cevap vermiş. Biraz sonra sandalcı bu kez zulasından afyon çıkartıp nargilesine atarak körüklemiş. Rint adam sandalcı, eli açık, gönlü zengin, yine herhangi biri zannettiği Padişaha ikramda bulunmuş. Sultan da zaten bu maddelerin müptelası; kabul etmiş ama yasağı hatırlatmadan da edememiş. Sandalcının tavrı aynı “Kim görecektir bu derya ortasında bizi” demiş. Sonra da son marifetini göstermek için fal taşlarını çıkarıp “beş akçeye fal bakıyorum, senin de falına bakayım” deyivermiş. Sultan gazaba gelmek üzeredir ama tutmuş kendini. “Hünkâr şu anda nerededir?” diye sormuş, sandalcı taşlara bakıp, “denizdedir” demiş. Padişah “iyi bak bakalım yanımızda bir yerde olmasın” diye devam etmiş sözüne, taşlarına bir daha göz atan zavallı adamcağz Hünkârın ayaklarına kapanarak af dilemiş, ama iş işten geçmiş. Murat Han hazretleri sandalcıya “Sana bir şey soracağım, bilirsen affederim, bilemezsen kafanı vurdururum” demiş. Sorusu “Dönüşte hangi kapıdan İstanbul’a gireceğim?” olmuş. Sandalcı da “İneceğiniz kapıyı bir kâğıda yazıp versem, karaya çıkınca okusanız” diye padişaha ricada bulunmuş. Sultan kâğıdı alır almaz fedaisine “Tez vurula bu adamın başı” diye emir vermiş

sonrada çevresindekilere “Yeni bir kapı açıla ve oradan şehre girile” diye buyurmuş. Öyle de olmuş. IV. Murat sırf merakından, yoksa kendinden çok emin, kâğıda bakmak istemiş, kâğıtta “Hünkarım yeni kapınız hayırlı olsun” yazıyordu. O günden sonra da oranın adı “Yenikapı” olmuş. Bu, neredeyse herkesin bildiği Yenikapı efsanesidir. Diğeri, (aslı budur diye iddia edilen) ise, şöyle: (4) Padişah III. Mustafa döneminde Laleli Baba adında kerameti kendinden menkul bir meczup yaşarmış. Adamın namı Sultanın kulağına kadar gitmiş. Babanın sözünden sohbetinden pek hoşlanan Padişah onu sık sık ziyaret eder olmuş. Bir gün Laleli Baba “Ben bu şehri çok iyi bilirim, gözüm kapalı geçtiğim yerlerin adlarını bir tamam söylerim” demiş. Padişah bunun üzerine “Senin gözlerini kapayıp, tek tek İstanbul’un kapılarından geçirelim bakalım bilecek misin?” demiş. Baba da Sultandan tüm yerlerin adlarını bilmesine karşılık kendi adına bir cami yaptırmasını istemiş. Padişah da kabul etmiş. Babanın gözlerini kapatıp, dolaştırmaya başlamışlar... Hakikaten gözü kapalı geçtiği tüm kapıların adını bir bir söylemiş yaşlı adam. Ne var ki bir kapıda durmuş ve “Bilemedim bunu, hiç geçmedim böyle bir kapıdan olsa olsa yeni bir kapıdır” demiş. Onun üzerine Padişah Babanın elini öpmüş, “Bu kapıyı seni sınamak için

daha dün açtırdım, ama sen bunu bildin.” demiş ve vaat ettiği camiyi onun adına yaptırmış. O açılan kapıya da “Yenikapı denile” diye ferman eylemiş.

Söylenceler böyle... Amma yukarıda sözünü ettiğimiz Bizans döneminde burada açılan ve adına “Blanga ya da Vlanga” denilen hatta, Osmanlı zamanında adı “Yeni Langa”ya dönüştürülen bir kapı zaten varmış. Şimdi neye inanmalı acaba?

Kapılarımıza devam ediyoruz...(5)

- Kumkapı : Piri Reis’in “Bab-ı Kum” adını verdiği, bir iskeleye ve kumluğa açılan ve günümüzde olduğu gibi XVIII. yy’da şimdiki gibi “şenlikli meyhaneler’in yer aldığı ‘Kumkapı’.

- Porta Sophia (Sofia Kapısı): Küçük Ayasofya Kilisesi’ne gidenlerin kullandığı, Osmanlı zamanında adı “Kadırga Limanı Kapısı” olarak değiştirilen “Porta Sophia”,

- Çatladıkapı: Bizanslıların “Porta Ferrata” ve “Porta Marina” dedikleri, Osmanlı dönemindeki adı “Çatladisu Kapısı” olan geçit. 1532 yılında yaşanan depremde burçlarından birinin çatlama üzerine sadece “Çatladıkapı” olarak anılmaya başlanmıştır. Kapının önünde Türk cündileri (sipahi) cirit oynar, halk da alanın çevresini hıncahınç doldurup gösterileri izlemiştir. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde, Çatladıkapı civarında Bizanslılar devrinde 4 köşe

Edirnekapı

Edirnekapı

bir dev sureti olduğunu, Akdeniz'den düşman gemileri görüldüğü zaman bu dev suretinden ateş çıktığını ve düşman gemilerini yaktığını öğreniyoruz.

- Balikhane Kapısı
- Hasırcılar Kapısı: Sepetçiler Kasrı'nın yanında olduğu var sayılan kapı. Kapının sur penceresinden sarayda boğdurulanların cesetlerinin denize atıldığı rivayet edilmiştir.
- Porta Aya Maria Hodegetria (Aya Maria Hodegetria Kapısı)
- Porta Mangana (Mangana Kapısı): Adını Bizans döneminin Mangana Sarayı'ndan alan ve artık açık olmayan kapı.
- Porta Aya Yorgi (Aya Yorgi Kapısı): Adını Bizans'ın azizlerinden Hagios Georgios'tan alan kapı.
- Demirkapı: Osmanlı döneminde açılan kapı.
- Haliç kapıları:
Marmara'dan Haliç'in içine doğru uzanan surlar üzerinde bulunan ve çoğu günümüze ulaşamayan kapıların isimleri de şunlar:
  - Porta Eugenios ya da Kentenarios (Eugenios ya da Kentenarios Kapısı)
  - Uğrakkapı : Osmanlı döneminde açılan bir kapıdır.
  - Yalı Köşkü Kapısı: Fatih Sultan Mehmet'in açtığı ve bir zamanlar kıyıdaki yalıya gidilen kapı.
  - Sirkeci'deki "Porta Veteris Rectoris" ya da "Porta Bonu".
  - Tersane Kapısı: Türklerin "Bahçekapısı" veya "Cıfıt/Cühut Kapısı" da dedikleri her gün yüzlerce hayvanın kesildiği mezbaha alanı. Bahçe Kapısı'nın 1850 yılında yıkıldığı rivayet edilir.
  - Balıkpazarı (Porta Perama) Mısır Çarşısı cümle kapısının tam karşısına düşen kapıdır.
  - Zindan Kapı: Fetih'ten önceki adı "Porta Saint Jean de Cornibus" tur. Yanında borçlarını veremeyenlerin hapsedildiği bir zindan bulunmasından dolayı "Zindan Kapısı" denmiştir.
  - Odun Kapısı/Porta Droungarion Viglae: Osmanlılardan önce işkence yapılan bölgede bulunan kapı.
  - Porta Agisma (Ayazma Kapısı): Eskiden, altından kentin lağım suları Haliç'e aktığından buradaki iskeleye de "Bokluk İskeleyi" denirdi.

- Bizanslıların "Porta Platea" dedikleri "Unkapı" veya "Dakik Kapı" kapısından kente giren her türlü zahire, içerideki kapan denilen toptancı pazarına taşınmış.
- Yeni Cami Kapısı: Osmanlılar zamanında açılan kapıdır.
- Tüfenkhane Kapısı: Evliya Çelebi, İstanbul'daki beş baruthaneden birinin burada olduğunu yazmaktadır.
- Porta Ispigas (Ispigas Kapısı)
- Profitu Prodorumu Kilisesi Kapısı.
- Kapısı kalmasa da geride "Porta Petrion", "Porta Sidera", "Pili Petriou" adlarını bırakan "Petri Kapısı"ndan içeride eski zamanlarda Rum beylerinin görkemli konakları bulunmuş.
- Fener Kapısı: "Porta Faros" ve "Porta Fenari" diye adlandırılan. Kapının iç ve dış taraflarında Rum evleri, patrikhanenin ve metropolitlerin ikametgâhları vardı.
- Porta Diplofaros (Diplofaros Kapısı)
- Porta Basileos (Basileos Kapısı): Bizans döneminden kalan ve 'İmparatorluk Kapısı' da denilen kapı.
- Küngöz Kapısı: Bizans dönemindeki adı "Kinegion" dur.
- Balat Kapısı: Blahernai (Tekfur) Sarayı'na açılan sur girişi. Rumca saray anlamındaki "palation" kelimesi Türkçede "Balat" a dönüşmüş.
- Atik Mustafa Paşa Kapısı: Adını II. Beyazıt'ın sadrazamlarından Atik Mustafa Paşa'dan alan kapı. Bizans döneminde "Ayia Anastasia" olarak biliniyor.
- Ayvansaray Kapısı: Adını, Ayvan Saray'dan alan kapı. Osmanlı döneminde Bizans surlarındaki mahzenlere hayvan konulduğu ve bu yüzden semte "Hayvan Sarayı" denildiği rivayet ediliyor. Buradaki Bizans Sarayına kemerli yüksek bina anlamında "Eyvan" denildiği için Osmanlı "Eyvan Saray" adını kullanıyor. Kapının Bizans dönemindeki adı "Kliomenes".
- Dideban Kapısı: Bizans dönemindeki adı "Ksiloporta". Haliç surlarının en uç noktasındaki bu kapı, bir ara "Eyyub el-Ensari Kapısı" adıyla da anılıyordu. Osmanlı'nın Farsçadan aldığı dideban, nöbetçi karakol, bekçi anlamına gelir.
- Kara surlarındaki kapılar:
İstanbul'un Haliç kıyısından Marmara kıyısına doğru uzanan kara surlarındaki kapıları ise şöyle:
  - Porta Regia (Regia Kapısı)
  - Kalagru Kapısı: Bizanslıların "Porta tou Kalagru" olarak adlandırdıkları kapı.
  - Yıldızlı Kapı ya da Altın Kapı: Bizanslıların "Porta Auera/Güzel Kapı" dedikleri bugün Yedikule Surlarının içinde ve hâlâ ayakta. Yıldızlı Kapı, Bizans döneminde seferden dönen imparatorun şehre büyük bir törenle giriş yaptığı kapı olarak biliniyor.
- Sur dışı kapıları:
Galata'daki Azapkapı ve Üsküdar'da sadrazamların yaşadığı ve görev yaptıkları Paşakapısı,
İstanbul'un kapılı semtleri olarak hâlâ varlıklarını sürdürüyor.
İsimleri az bilinen birkaç kapı daha: (6)
Kireççi Kapısı, Servikapı, Sultan İbrahim Kapısı, Sokollu Mehmet Paşa Kapısı, Sultan Süleyman kapısı, Oğrunkapı (Porta Veteris Rectoris)
- Kaynaklar: İstanbul "kayıp" kapıları Sabah Plus. S., İstanbul "kayıp" kapıları Sabah Gazetesi, Her Camide ayrı bir efsane /Star Cumartesi sayfası ve Hikâyeli Etimoloji Sözlüğü "Kelime Hikâyeleri"den, Milliyet Blog "Yeni Kapının Gerçek Hikâyesi Ne?"den, Sabah Gazetesi Turizm s. Ve Kolikler İstanbul İnternet Sayfasından yararlanılmıştır.